

De Brusselse economie: uitdagingen en vooruitzichten, met inbegrip van de gewestelijke instrumenten voor economische ondersteuning

Secretariaat van Brupartners - Julien Ridley

September 2025

Dit document is opgesteld onder de verantwoordelijkheid van het Secretariaat van Brupartners, overeenkomstig de ordonnantie van 2 december 2021 betreffende Brupartners. Het Secretariaat staat in voor de coördinatie van de werkzaamheden van de adviesraden en instanties, en zorgt voor de voorbereiding, opstelling en opmaak van officiële adviezen en documenten. Het ziet toe op de verspreiding ervan onder de bevoegde overheden en belanghebbenden, garandeert de samenhang van de bijdragen en de naleving van de wettelijke verplichtingen, en biedt de administratieve en logistieke ondersteuning die nodig is voor het goede verloop van de werkzaamheden.

Inhoudstafel

1	INLEIDING	4
2	VOORSTELLING VAN DE BRUSSELSE ECONOMIE	4
2.1	Economische structuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG).....	4
2.2	Sleutelsectoren en hun bijdrage aan de economie	5
2.2.1	De geavanceerde diensten en in het bijzonder de financiële activiteiten en verzekeringen	6
2.2.2	Bestuur: Belgische, Europese en internationale instellingen	8
2.2.3	Handel en horeca	9
2.2.4	Toerisme	10
2.2.5	De Culturele en Creatieve Industrie (CCI).....	11
2.2.6	De ziekenhuissector	12
2.2.7	Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie (O&O&I)	13
2.2.8	Secundaire sector: Industrie en Bouwnijverheid	14
2.3	De plaats van de buitenlandse handel in de economie	15
2.4	Globalisering van onderaf: een onzichtbare maar essentiële economie te Brussel ...	16
2.5	Historische evolutie en recente tendensen	17
2.5.1	De desindustrialisering van het Gewest	17
2.5.2	Brussel, een kosmopolitisch stadsgewest met een groeiende bevolking	19
3	HUIDIGE ECONOMISCHE UITDAGINGEN	19
3.1	Externe economische uitdagingen	19
3.1.1	Impact van de Covid-19-crisis	19
3.1.2	De oorlog in Oekraïne: economische en sociale gevolgen	21
3.1.3	Een naar buiten gerichte economie, maar met welke gevolgen?	21
3.1.4	Klimaatuitdagingen: de nood aan een duurzame en veerkrachtige economie	22
3.2	Het Gewest tegenover zijn interne uitdagingen	23
3.2.1	Een gewest met een steeds grotere schuldenlast	23
3.2.2	Wat zijn de uitdagingen van de desindustrialisering?	25
3.2.3	Wijziging van de werkgewoonten (telewerk), met welke gevolgen voor de economie?	26
3.3	Uitdagingen op het gebied van tewerkstelling en arbeidsmarkt	28
3.3.1	Faillissementen en banenverlies in het BHG.....	28
3.3.2	Migratie van bedrijven naar andere gewesten	29
3.3.3	Werkloosheid en omscholing	31
4	ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN	32
4.1	Economische groeiprognozes	32
4.2	Innovatie en nieuwe economische opportuniteiten	33
4.2.1	Gewestelijk plan voor innovatie	33
4.3	Strategieën voor een veerkrachtige en inclusieve economie	34
4.3.1	GPDO - Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling	34
4.3.2	GPCE - Gewestelijk Programma voor Circulaire Economie	35
4.3.3	Shifting Economy.....	36
4.3.4	Go4Brussels2030	37
4.3.5	Donut.Brussel	38
4.4	Digitalisering van de Brusselse economie	39
4.4.1	Brussels Smart City	39

4.4.2	Digitalisering van de Brusselse ondernemingen	40
4.4.3	Brussel in het tijdperk van AI.....	41
4.4.4	Digitalcity.brussels	42
5	GEWESTELIJKE INSTRUMENTEN VOOR ECONOMISCHE ONTWIKKELING	43
5.1	Brusselse overheidsinstanties ter ondersteuning van de economie en het bedrijfsleven 43	
5.1.1	Brussel Economie en Werkgelegenheid	43
5.1.2	Finance&Invest.Brussels	43
5.1.3	CityDev.Brussels	44
5.1.4	Hub.brussels	45
5.1.5	Innoviris	46
5.1.6	Haven van Brussel	47
5.2	Brusselse actoren ter ondersteuning van het bedrijfsleven	47
5.2.1	Beci	47
5.2.2	Netwerk Ondernemen Brussel	48
5.2.3	Incubatoren	48
5.2.4	Openbare bedrijvencentra	49
5.3	Instrumenten voor bedrijven in moeilijkheden	49
5.3.1	CEd Relance	49
5.3.2	Reload Yourself	50
5.3.3	Oasis	50
5.3.4	Bedrijfsbemiddeling.....	50
5.3.5	Andere beschikbare instrumenten	51
5.4	Initiatieven om innovatie en duurzaamheid aan te moedigen	51
5.4.1	BeCircular.....	51
5.4.2	Voorbeeldigheid van bedrijven	51
5.5	Internationale uitstraling van Brussel.....	52
5.5.1	Visit.brussels	52
5.5.2	Molenbeek for Brussels 2030	52
6	CONCLUSIE	53
7	BIBLIOGRAFIE	54

1 Inleiding

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het institutionele hart van België en Europees kruispunt, heeft een bijzondere economie die wordt gekenmerkt door een sterke tertiarisering en een internationale openheid. Brussel, van oudsher een industriële stad, heeft zijn economische structuur zien evolueren naar een overheersende rol voor de dienstensector, met name administratieve, financiële en wetenschappelijke diensten. Deze transformatie ging gepaard met grote uitdagingen: desindustrialisering, structurele werkloosheid, druk op de grondreserves, maar ook kansen op het vlak van innovatie, ecologische transitie en digitalisering. Deze studie biedt een grondige analyse van de economische dynamiek te Brussel, waarbij de belangrijkste sectoren, de huidige uitdagingen en de ontwikkelingsperspectieven worden belicht en de gewestelijke instrumenten worden onderzocht die worden ingezet om de economische activiteit en de werkgelegenheid te ondersteunen.

2 Voorstelling van de Brusselse economie

2.1 Economische structuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG)

Het economisch weefsel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt nog steeds beheerst door dienstverlenende activiteiten die kenmerkend zijn voor de tertiaire sector, zoals handel, horeca, openbaar bestuur, onderwijs, gezondheid, sport en cultuur.¹

De primaire sector is slechts marginaal aanwezig in het BHG. De secundaire sector vertegenwoordigt 8,2 % van het BBP van het Gewest en biedt nog werk aan 47 624 personen. De belangrijkste subsectoren zijn de verwerkende industrie, de productie en distributie van gas en elektriciteit, en de bouw.

De tertiaire sector vertegenwoordigt op zich 91,8 % van de toegevoegde waarde en 93,4 % van de totale werkgelegenheid in het Gewest. Financiële en verzekeringsactiviteiten, administratieve diensten en gespecialiseerde en wetenschappelijke activiteiten zijn de belangrijkste subsectoren, die samen 43,2 % van het gewestelijk BBP vertegenwoordigen.

NACE Rev. 2	Werkgelegenheid per bedrijfstak			Toegevoegde waarde per bedrijfstak	
Bedrijfstak	Loontrekkenden	Zelfstandigen	Totaal	Toegevoegde waarde (mln euro)	Aandeel (%)
Primaire sector (landbouw, bosbouw...)	153	25	178	11.4	0.0
Secundaire sector	37 868	9 759	47 627	7 124.4	8.2
Winning van delfstoffen	85	0	85	8.7	0.0
Industrie	15 949	1 327	17 276	2 447.7	2.8

¹ Perspective.brussels, «[Stedelijke economie](#)».

NACE Rev. 2	Werkgelegenheid per bedrijfstak			Toegevoegde waarde per bedrijfstak	
Bedrijfstak	Loontrekkenden	Zelfstandigen	Totaal	Toegevoegde waarde (mln euro)	Aandeel (%)
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht	3 746	0	3 746	2 180	2.5
Productie en distributie van water; sanering, afval- en afvalwaterbeheer	5 384	16	5 400	542.6	0.6
Bouwnijverheid	12 704	8 416	21 120	1 945.4	2.2
Tertiaire sector	603 539	78 297	681 836	79 442.7	91.8
Groot- en kleinhandel; reparatie van voertuigen	54 674	4 535	59 209	6 017.4	7.0
Vervoer en opslag	41 308	1 319	42 627	5 108.3	5.9
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	25 487	1 178	26 665	1 508.9	1.7
Informatie en communicatie	32 137	2 847	34 984	6 709.7	7.7
Financiële activiteiten en verzekeringen	48 463	298	48 761	16 066.8	18.6
Vastgoedactiviteiten	6 028	681	6 709	6 126.4	7.1
Gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten	37 937	51 472	89 409	9 502.4	11.0
Administratieve en ondersteunende diensten	60 581	3 138	63 719	4 186.8	4.8
Openbaar bestuur	124 581	0	124 581	11 796.1	13.6
Onderwijs	64 356	1 139	65 495	5 383.1	6.2
Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	68 530	7 809	76 339	4 104.2	4.7
Andere	39 457	3 881	43 338	2 932.6	3.4
Total	641 560	88 081	729 641	86 578.5	100.0

Tabel 1: Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Mini-Bru 2025 : Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in cijfers*, BISA 2025.

2.2 Sleutelsectoren en hun bijdrage aan de economie

De Brusselse economie wordt beheerst door de administratieve sector en geavanceerde, hoogproductieve diensten. De aanwezigheid van talrijke internationale instellingen levert een belangrijke bijdrage aan de economie van het Gewest.

Brussel is een stadsgewest van wereldformaat, met een opmerkelijke politieke invloed in verhouding tot zijn demografische omvang, maar met een meer bescheiden economische rol. De stad staat namelijk niet bovenaan de ranglijst van Europese steden met een groot aantal hoofdkantoren, hoewel het resultaat beter is als we het grootstedelijk gebied meerekenen. Deze geringe aanwezigheid van

hoofdkantoren heeft ook gevolgen voor de prestaties op het vlak van onderzoek en ontwikkeling, die vaak in de buurt van deze kantoren zijn gevestigd.

Deze configuratie zorgt voor een stabiele economische groei te Brussel, maar heeft ook negatieve gevolgen. Het aantal beschikbare laaggeschoolde banen is namelijk relatief laag, wat leidt tot een hoge gewestelijke werkloosheid. Hoewel er welvaart wordt gecreëerd, wordt deze voornamelijk herverdeeld naar de rest van het land en de aangrenzende regio's: van ongeveer 20 % van het Belgische BBP wordt slechts 8,5 % van de nationale belastinginkomsten door de Brusselaars geïnd.²

In de volgende punten analyseren we de sectoren van de Brusselse economie die een grote impact hebben, zowel economisch, in termen van werkgelegenheid of als strategisch voor het Gewest. Voor elk van deze sectoren analyseren we hun troeven, maar ook hun zwakke punten, en belichten we hun impact op de gewestelijke economie als geheel. Deze lijst is niet volledig en andere sectoren of subsectoren verdienen het om ook meer in detail te worden bekeken.

2.2.1 De geavanceerde diensten en in het bijzonder de financiële activiteiten en verzekeringen

Allereerst is het belangrijk om geavanceerde diensten goed te definiëren: deze diensten komen overeen met economische activiteiten met een hoge toegevoegde waarde die nodig zijn voor het functioneren van een globale economie en waarvoor gespecialiseerde vaardigheden en technische expertise vereist zijn. Deze omvatten onder meer financiën en verzekeringen, boekhouding, juridische diensten en reclame. De afgelopen decennia, en vooral tussen 1995 en 2014, hebben deze sectoren een sterke groei doorgemaakt, zowel op het vlak van werkgelegenheid als toegevoegde waarde, en spelen ze vandaag een essentiële rol in de economie van het Gewest.³

Brussel bekleedt een hoge plaats op de ranglijst van globale steden, in vergelijking met zijn omvang en die van de Belgische economie.⁴ Dit is te verklaren door een hoge concentratie van activiteiten die strategisch zijn voor de globale economie en die gewild zijn in de sectoren van geavanceerde (financiële, juridische, enz.) diensten, die er voordeel uit halen. Het overwicht van Brussel vindt zijn oorsprong in zijn nationale én internationale positie, waarbij het een rol speelt als tussenpersoon.

Op het Belgische niveau neemt de stad een belangrijke plaats in, aangezien zij de zetel is van de grote financiële instellingen en als economisch centrum van het land. Talrijke nationale en regionale hoofdkantoren van internationale bedrijven zijn er gevestigd en kunnen rekenen op een uitgebreid aanbod aan geavanceerde diensten. Deze dominantie komt duidelijk tot uiting in de cijfers: 55 % van de toegevoegde waarde van de Belgische financiële en verzekeringssector wordt geproduceerd in het BHG (66 % als we de periferie meerekenen). Brussel en de randgemeenten zijn dan ook goed voor 54 % van de nationale werkgelegenheid in deze sectoren. Ook vastgoedactiviteiten, juridische diensten, boekhouding en managementdiensten zijn sterk vertegenwoordigd, zij het in iets mindere mate. In

² Jean-Pierre Hermia en Christian Vandermotten, «[De wereld in Brussel, Brussel in de wereld](#)», *Brussels Studies*, Fact Sheets, nr. 94, online op 27 november 2015.

³ Gilles Van Hamme, Maëlys Waiengnier, David Bassens en Reijer Hendrikse, «[Geavanceerde diensten: de aantrekkelijkheid van Brussel en lokale uitdagingen](#)», *Brussels Studies*, nr. 149, online op 8 november 2020.

⁴ Christian Vandermotten, Els Leclercq, Tim Cassiers en Benjamin Wayens, «[De Brusselse economie](#)», *Brussels Studies*, Synthesenota, online op 26 januari 2009.

totaal vertegenwoordigen de geavanceerde diensten ongeveer 36,7 % van de toegevoegde waarde van het BHG, voor ongeveer 17,7 % van het aantal werknemers.

Op het Europese en internationale niveau hebben de vestiging van talrijke (Europese) instellingen en de internationale politieke en administratieve functies van de stad tevens heel wat diensten aangetrokken.⁵

Brussel telt dan ook een groot aantal financiële en zakelijke dienstverleners, mede dankzij zijn expertise op het gebied van financiële transacties en banktechnologie. De stad presteert ook goed op het vlak van de integratie in netwerken en de vestiging van regionale hoofdkantoren. Paradoxaal genoeg zijn er echter maar weinig hoofdkantoren van internationale bedrijven gevestigd, wat verklaard kan worden door een verzwakking van het nationale kapitalisme.⁶

Een andere paradox is het grote verschil tussen de hoge toegevoegde waarde van financiële diensten (18 % van het BHG) en het aantal werknemers (8,8 % van het BHG). Dit verschil kan worden verklaard door de aard zelf van financiële diensten: deze diensten genereren een hoge toegevoegde waarde dankzij kapitaalintensieve activiteiten met een hoge productiviteit. De sociale impact moet dus worden gerelativeerd, aangezien de werkgelegenheid in verhouding tot de omzet minder groot is dan in andere sectoren. Bovendien stelt de sector een groot deel van de hooggekwalificeerde, mobiele en internationale arbeidskrachten te werk, die de neiging hebben om in de periferie te wonen of zich in bepaalde wijken te concentreren, wat van invloed is op het vastgoedaanbod.⁷

De geavanceerde diensten zijn sterk verankerd op het Brussels grondgebied, worden sterk beïnvloed door macro-economische trends (financiële crisis van 2008, Brexit) en zijn intrasectoraal afhankelijk van elkaar. Deze (formele en informele) onderlinge afhankelijkheid, de aanwezigheid van gespecialiseerde arbeidskrachten en van de nodige infrastructuur, alsook de internationale connectiviteit verklaren de concentratie van deze diensten te Brussel.

Vanuit geografisch oogpunt zijn deze diensten voornamelijk gevestigd in de centrale wijken (historisch centrum, Europese wijk) of net buiten de Vijfhoek (Louizalaan, Noordwijk). Gespecialiseerde diensten hebben zich ook ontwikkeld in de Brusselse rand, maar op een vrij “complementaire” manier: de meest “prestigieuze” activiteiten geven de voorkeur aan het centrum van de stad, terwijl activiteiten met een lagere toegevoegde waarde zich in de periferie hebben gevestigd, met het oog op lagere kosten en minder verkeersopstoppen. Deze complementariteit moet echter met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, aangezien er een zekere concurrentie bestaat tussen diensten die soms vrij gelijkaardig zijn en het percentage inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat in deze structuren in de rand werkt. Dit ligt lager dan dat van de structuren die zich op enkele kilometers afstand, in het stadscentrum, bevinden.⁸

Ter conclusie kan worden gesteld dat Brussel een zeer internationale stad is, met een groot aanbod aan geavanceerde diensten die stevig in de stad verankerd zijn. De specifieke kenmerken van deze

⁵ Gilles Van Hamme, Maëlys Waiengnier, David Bassens en Reijer Hendrikse, «[Geavanceerde diensten: de aantrekkelijkheid van Brussel en lokale uitdagingen](#)», *Brussels Studies*, nr. 149, online op 8 november 2020.

⁶ Christian Vandermortten, Els Leclercq, Tim Cassiers en Benjamin Wayens, «[De Brusselse economie](#)», *Brussels Studies*, Synthesenota, online op 26 januari 2009.

⁷ Gilles Van Hamme, Maëlys Waiengnier, David Bassens en Reijer Hendrikse, «[Geavanceerde diensten: de aantrekkelijkheid van Brussel en lokale uitdagingen](#)», *Brussels Studies*, nr. 149, online op 8 november 2020.

⁸ *Ibidem*.

diensten, die nauw verband houden met macro-economische en geopolitieke trends, tonen aan dat het gewestelijk beleid hierop weinig invloed heeft.⁹

2.2.2 Bestuur: Belgische, Europese en internationale instellingen

De administratieve sector is de op één na belangrijkste sector in termen van toegevoegde waarde in het Brussels gewest. Deze sector vertegenwoordigt alleen al 13,6 % van de toegevoegde waarde, met in totaal 124 581 werknemers! Maar als we van dichtbij kijken, is dat niet zo verwonderlijk, aangezien Brussel niet alleen de hoofdstad is van België, het Vlaamse gewest en de Fédération Wallonie-Bruxelles, maar ook de zetel van talrijke Europese en internationale instellingen.

Op Belgisch niveau is Brussel sinds 1831 de hoofdstad van het onafhankelijke België en sinds 1989 een volwaardig gewest binnen het federale België. Daardoor zijn in het Gewest niet alleen de federale en Brusselse gewestelijke overheden gevestigd, maar ook die van het Vlaamse gewest en de Vlaamse gemeenschap. Tal van andere communautaire instellingen zijn in Brussel aanwezig, zoals de GGC, de COCOF, de VGC en de Fédération Wallonie-Bruxelles. In termen van werkgelegenheid vertegenwoordigt dit 11.232 werknemers voor de openbare diensten van het Brussels gewest (openbare diensten, ION en andere instellingen).¹⁰

Naast dit belang op het nationale niveau speelt Brussel ook een belangrijke rol op Europees en internationaal vlak. Sinds 1957 zijn namelijk talrijke Europese instellingen in Brussel gevestigd¹¹, waardoor de stad de titel van 'Hoofdstad van Europa' heeft gekregen. Op het Europese niveau hebben 38 organisaties van de Europese Unie (EU) hun zetel of een verbindingsbureau in Brussel. Tot de belangrijkste behoren het Europees Parlement, de Europese Raad, de Raad van de Europese Unie en de Europese Commissie, maar ook het Comité van de Regio's en vele andere. Alleen al de EU en haar verschillende instellingen en agentschappen hebben in Brussel ongeveer 37.340 mensen in dienst.¹²

De EU is niet de enige internationale organisatie die in Brussel gevestigd is. Ook de NAVO koos in 1967 voor Brussel¹³ en had in 2018 in totaal 3 850 mensen in dienst. Andere voorbeelden zijn Eurocontrol, de Benelux, de ACS-landen en nog vele andere. Andere organisaties hebben ook kantoren in Brussel, zonder dat hun hoofdkantoor er zich bevindt. Het belangrijkste voorbeeld is de VN, die 25 regionale en verbindingskantoren in Brussel heeft. In totaal zijn in het BHG 65 kantoren van intergouvernementele organisaties gevestigd.¹⁴

⁹ Gilles Van Hamme, Maëlys Waiengnier, David Bassens en Reijer Hendrikse, « *Geavanceerde diensten: de aantrekkelijkheid van Brussel en lokale uitdagingen* », *Brussels Studies*, nr. 149, online op 8 november 2020.

¹⁰ talent.brussels, *Werkgelegenheid in het Brussels openbaar ambt - Verslag talentAnalytics 2023*, talent.brussels, 2024.

¹¹ Marie Guitton en Valentin Ledroit, « *Bruxelles, Luxembourg, Strasbourg: où siègent les institutions européennes ?* », *Toute l'Europe*, bijgewerkt op 14 januari 2025.

¹² Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, *Brussel, internationale hoofdstad - De cijfers 2020*, commissioner.brussels, 2020.

¹³ North Atlantic Treaty Organization. *NATO Headquarters*. Laatst bijgewerkt op 28 maart 2024.

¹⁴ Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, *Brussel, internationale hoofdstad - De cijfers 2020*, commissioner.brussels, 2020.

Deze internationale organisaties trekken een heel complex ecosysteem aan, gaande van lobbyisten¹⁵ tot journalisten en personeel van internationale scholen. De impact op de lokale economie en werkgelegenheid is aanzienlijk. In cijfers uitgedrukt gaat het om 10.000 tot 14.000 lobbyisten, 730 permanent geaccrediteerde journalisten en tot 1.500 journalisten die aanwezig zijn tijdens Europese topontmoetingen, 33 internationale scholen en 300 regionale of lokale vertegenwoordigingen die hun belangen bij de EU behartigen.¹⁶

Op economisch vlak vertegenwoordigt de internationale sector te Brussel tussen 12,7 % en 20,3 % van het gewestelijk omzetcijfer en 17,6 % tot 23,2 % van de werkgelegenheid.¹⁷ Op de arbeidsmarkt zijn de Europese Unie en de internationale organisaties goed voor 52.000 directe banen.¹⁸

2.2.3 Handel en horeca

De handel neemt een centrale plaats in binnen de economie van het Brusselse gewest en speelt zowel op economisch als op sociaal vlak een cruciale rol. Deze dynamische en voortdurend evoluerende sector weerspiegelt de consumptietrends en stedelijke transformaties en is tegelijkertijd een belangrijke bron van werkgelegenheid.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn er meer dan 20.000 handelszaken, verspreid over maar liefst 124 handelskernen. Deze bieden specifieke profielen en diensten aan, rond min of meer drukke winkelstraten of pleinen. Het Gewest telt ook 31 winkelgalerijen en 7 winkelcentra.¹⁹ Deze handelszaken kunnen worden onderverdeeld in verschillende categorieën:

- **De verkoop van goederen** vertegenwoordigt ongeveer 49 % van de actieve commerciële cellen. Deze categorie omvat winkels van levensmiddelen, kleding, vrijetijdsbesteding, enz.
- **De horeca** vertegenwoordigt ongeveer 25 % van de vestigingen.
- **Commerciële diensten** vertegenwoordigen ongeveer 24 % van de vestigingen, waaronder met name kapsalons, bankkantoren, enz.
- **Diensten in verband met transport en de verkoop van voertuigen** vertegenwoordigen ongeveer 5 % van de vestigingen.²⁰

In 2018 werkten naar schatting 61.000 VTE (voltijdse equivalenten) in de detailhandel, inclusief zelfstandigen, horeca en autoverkoop. Dat was ongeveer 9 % van de gewestelijke werkgelegenheid. Deze sector is van cruciaal belang voor het Gewest omdat hij, in vergelijking met andere sectoren, een van de sectoren is met het hoogste percentage werknemers dat in Brussel woont. 65 % van de banen in de detailhandel en 75 % van de banen in de horeca worden namelijk bekleed door Brusselaars. Bovendien vereist 70 % tot 77 % van deze banen weinig kwalificaties (in termen van diploma). De

¹⁵ «Alle activiteiten die erop gericht zijn de beleidsvorming, uitvoering van het beleid of de besluitvorming van de EU-instellingen direct of indirect te beïnvloeden, ongeacht het gebruikte communicatiekanaal of communicatiemiddel».

¹⁶ Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, [Brussel, internationale hoofdstad - De cijfers 2020](#), commissioner.brussels, 2020.

¹⁷ [Ibidem](#).

¹⁸ Commissioner.brussels, [Jaarverslag 2023 van het Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties](#), Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, 2023.

¹⁹ [hub.brussels, Barometer van de Brusselse winkelwijken - editie 2024](#), hub.brussels, 2024.

²⁰ Benjamin Wayens, Tatiana Debroux, Pernelle Godart, Céline Mahieu, Mathieu Strale en Emmanuel d'Ieteren, «[Kleinhandel in Brussel: de stad verzoenen met een sector in volle verandering](#)», *Brussels Studies*, Synthesenota, nr. 143, online op 4 mei 2020.

sociaaleconomische impact voor het Gewest is dus aanzienlijk, temeer omdat de werkloosheid in Brussel hoog is, met name onder laaggeschoolden (in december 2024 bedroeg de werkloosheid in Brussel 14,8 %, waarvan 60,5 % met een laag studieniveau²¹). De gevolgen zijn dus positief, zowel wat de fiscale opbrengsten als wat de werkgelegenheidsgraad in het Gewest betreft.²²

De handelssector staat vandaag voor tal van uitdagingen: concurrentie van de onlinehandel, de ecologische transitie, vastgoedkosten, nieuwe consumptiegewoonten, om maar enkele voorbeelden te noemen. Het aantal actieve winkelruimtes is in 67 jaar tijd gehalveerd, van 42.712 in 1950 tot 20.696 in 2017. Deze daling van het winkelaanbod moet echter worden genuanceerd, want tussen 2009 en 2019 is de totale beschikbare oppervlakte toegenomen. Er is dus een stijgende trend in de gemiddelde grootte van de verkooppunten, met de opkomst van grote winkelcentra (Basilix, Docks, City2, enz.) en de ontwikkeling van winkelzones buiten de Vijfhoek (begraafplaats van Elsene, Stokkel, De Wand, enz.). De daling van het aantal commerciële cellen is voornamelijk te verklaren door een toegenomen economische concentratie en een stijging van de productiviteit, waardoor kleine cellen niet meer aan de huidige realiteit voldoen.²³

Sinds 2000 is er een stagnatie van het aandeel van de commerciële uitgaven per inwoner. De economische groei van de sector en zijn dynamiek zijn dus nauw verbonden met de bevolkingsgroei. De sterke bevolkingsgroei in Brussel tijdens de afgelopen decennia was dan ook een troef voor de handelssector in het Gewest. Er werd ook opgemerkt dat het aandeel van de consumptie in een professionele context in de detailhandel is toegenomen, wat het belang van de dynamiek van het Gewest als economisch centrum benadrukt.²⁴

Ten slotte heeft e-commerce de consumptiegewoonten de afgelopen jaren ingrijpend veranderd. In 2019 had naar schatting 70 % van de Belgen minstens één online aankoop gedaan in de loop van het jaar, en deze sector vertegenwoordigde 12 % van de totale detailhandel in 2018, waarvan meer dan de helft op buitenlandse platforms. Maar hoewel onlinehandel concurrentie vormt voor fysieke winkels, is de relatie tussen beide in werkelijkheid complexer. Sommige consumenten raadplegen namelijk online aankoopplatforms voordat ze in de winkel kopen, en omgekeerd. Bovendien zijn veel fysieke winkels ook online aanwezig. Deze digitalisering van de handel creëert echter nieuwe logistieke en prestatiegerelateerde uitdagingen, die niet altijd even gemakkelijk te realiseren zijn voor kleine onafhankelijke winkels en niet altijd rendabel zijn voor alle soorten winkels.²⁵

2.2.4 Toerisme

Door de sterke aanwezigheid van internationale organisaties te Brussel neemt het toerisme, en meer bepaald het zakentoeerisme, een niet te verwaarlozen plaats in binnen de Brusselse economie. Gestimuleerd door de goede bereikbaarheid van het Gewest (twee luchthavens, hogesnelheidstreinen, enz.) bedroeg het aantal overnachtingen in 2023 9,3 miljoen eenheden, waarvan 52 % verband hield met zakentoeerisme.²⁶ Brussel neemt een gunstige positie in op de MICE-

²¹ Actiris, *De werkloosheidsgraad blijft stabiel in Brussel*, laatst bijgewerkt op 7 januari 2025.

²² Benjamin Wayens, Tatiana Debroux, Pernelle Godart, Céline Mahieu, Mathieu Strale en Emmanuel d'Ieteren, «*Kleinhandel in Brussel: de stad verzoenen met een sector in volle verandering*», *Brussels Studies*, Synthesenota, nr. 143, online op 4 mei 2020.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ visit.brussels, *Jaarlijks rapport 2023*, visit.brussels, 2024.

markt²⁷ (*Meetings, Incentives, Conferences, Events*), met in 2023 maar liefst 620 congressen, waardoor de stad vandaag een van de belangrijkste congressteden ter wereld is geworden.²⁸

De Europese Unie speelt een centrale rol in het zakentoeisme, aangezien 75 % daarvan verband houdt met Europa. Zelfs het vrijetijdstoerisme houdt voor ongeveer een derde verband met de aanwezigheid van de Europese instellingen.²⁹ Het resterende deel van het zakentoeisme is grotendeels toe te schrijven aan de aanwezigheid van internationale organisaties en de diplomatieke activiteiten in de stad. De omzet in verband met zakentoeisme wordt geraamd op 1,515 miljard euro, goed voor ongeveer 13 782 banen (voltijdse equivalenten).³⁰

Toerisme wordt ook beschouwd als een belangrijke motor voor de groei van de handel in de stad, vanwege de constante toestroom van bezoekers die de vraag naar diverse producten en diensten stimuleren. Dit draagt rechtstreeks bij aan de stijging van de verkoop en de economische vitaliteit van lokale bedrijven. Met de *recreational turn* is toerisme een centraal element geworden in de stedelijke ontwikkeling en de aantrekkelijkheid van steden.³¹

Ten slotte blijft ook de cultuur niet achter, want in 2023 trokken de Brusselse musea en attracties (die deel uitmaken van het platform [visit.brussels](https://www.visit.brussels)) meer dan 5 miljoen bezoekers, een cijfer dat meer dan 15 % boven het vorige record uit 2019 ligt.³²

2.2.5 De Culturele en Creatieve Industrie (CCI)

Om te beginnen is het essentieel om de term ‘culturele en creatieve industrie’ (CCI) goed te definiëren. De CCI, dat zijn *“de economische sectoren en activiteiten, van productie tot distributie, die gebaseerd zijn op creatieve elementen, individuele creativiteit, vaardigheden en talent, en die het potentieel hebben om culturele waarde en economische groei te produceren en te creëren”* (Komorowski, 2020, p. 7).

De CCI behoort tot de snelst groeiende sectoren van de wereldeconomie. Deze speelt niet alleen een cruciale rol op economisch vlak, maar ook op sociaal en cultureel vlak. Creativiteit bevordert de economische groei en heeft positieve effecten op andere sectoren, zoals cultureel toerisme en innovatieve technologieën. De Brusselse regering heeft de CCI dan ook aangemerkt als een van de vier sleutelsectoren van de metropolitaanse economie.³³

Op economisch vlak genereerde de CCI in 2018 ongeveer 3,213 miljard euro netto toegevoegde waarde, wat neerkwam op 3,8 % van de Brusselse economie. De omzet van de CCI bedroeg meer dan 12,511 miljard euro. De sector kent ook een gestage groei: tussen 2010 en 2018 steeg de toegevoegde

²⁷ [hub.brussels](https://www.hub.brussels), *Barometer van de Brusselse winkelwijken - editie 2024*, [hub.brussels](https://www.hub.brussels), 2024.

²⁸ [visit.brussels](https://www.visit.brussels), *Jaarlijks rapport 2023*, [visit.brussels](https://www.visit.brussels), 2024.

²⁹ Christian Vandermotten, Els Leclercq, Tim Cassiers en Benjamin Wayens, « *De Brusselse economie* », *Brussels Studies*, Synthesenota, online op 26 januari 2009.

³⁰ Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, *Brussel, internationale hoofdstad - De cijfers 2020*, [commissioner.brussels](https://www.commissioner.brussels), 2020.

³¹ Benjamin Wayens, Tatiana Debroux, Pernelle Godart, Céline Mahieu, Mathieu Strale en Emmanuel d'Ieteren, « *Kleinhandel in Brussel: de stad verzoenen met een sector in volle verandering* », *Brussels Studies*, Synthesenota, nr. 143, online op 4 mei 2020.

³² [visit.brussels](https://www.visit.brussels), *Jaarlijks rapport 2023*, [visit.brussels](https://www.visit.brussels), 2024.

³³ Marlen Komorowski, *De economische impact van de culturele en creatieve sectoren in het Brussels hoofdstedelijk Gewest*, [hub.brussels](https://www.hub.brussels), 2020.

waarde met gemiddeld 3,7 %. De audiovisuele sector is de belangrijkste sector en vertegenwoordigt meer dan 25 % van de totale economische bijdrage van de sector dankzij de aanwezigheid van grote multimedagroepen (VRT, RTBF, RTL GROUP, enz.). Daarna volgen de sectoren reclame en marketing, boeken en pers, en software en videogames.³⁴

Op de arbeidsmarkt telde de CCI in 2018 ongeveer 98.800 werknemers en 12.800 zelfstandigen, wat neerkwam op ongeveer 15 % van de totale beroepsbevolking in het Brussels gewest. Daarmee is het de tweede sector in termen van werkgelegenheid te Brussel, na de administratieve sector. Reclame en marketing tellen het grootste aantal werknemers, gevolgd door boeken en pers, audiovisuele media, architectuur, muziek en beeldende kunst. Op het Belgische niveau is Brussel het belangrijkste gewest in termen van werkgelegenheid in de CCI, met ongeveer 23,5 % van de banen in het land.³⁵

Van de 25.000 bedrijven die actief zijn in de sector, zijn meer dan 97,2 % micro- en kleine ondernemingen, tegenover slechts 2,2 % middelgrote en 0,7 % grote en zeer grote ondernemingen (ongeveer 170). De overgrote meerderheid daarvan is Franstalig (80 %), maar er zijn ook Nederlandstalige bedrijven (16 %).³⁶

2.2.6 De ziekenhuissector

De ziekenhuissector speelt een belangrijke rol voor Brussel, zowel op economisch vlak als op het vlak van werkgelegenheid, met een uitstraling die veel verder reikt dan de geografische grenzen van het Gewest. Door zijn functie als hoofdstad en de aanwezigheid van talrijke universiteiten telt Brussel in verhouding tot zijn omvang een groot aantal ziekenhuizen, waaronder drie universitaire ziekenhuizen (van de zeven die het land telt). Naast hun activiteiten op het gebied van zorg zijn ziekenhuizen ook zeer dynamische economische actoren: ze nemen personeel in dienst, produceren en verkopen diensten, verbruiken ook goederen en diensten, doen investeringen, enz. De sector heeft de afgelopen jaren echter te maken gehad met tal van crisissen, zoals de COVID-19-crisis en de energiecrisis.³⁷

In termen van werkgelegenheid vertegenwoordigt de ziekenhuissector 5 % van de loonarbeid in het BHG met 32 000 werknemers in 2022, voor de bouwsector (2 %) en de horeca (3,8 %). Op nationaal vlak is dus 15 % van de werkgelegenheid in de sector geconcentreerd in Brussel. Dit percentage overtreft het demografische gewicht van het Gewest (10,6 %) en toont daarmee zijn overwicht in deze sector aan. Van al deze werknemers is iets meer dan de helft pendelaar en woont in Wallonië of Vlaanderen. Dit geldt ook voor de herkomst van de patiënten in deze ziekenhuizen. Tussen 2010 en 2022 is het aantal banen in loondienst in de sector met gemiddeld 1,2 % per jaar gestegen, wat neerkomt op bijna 4 200 banen. Dit vertegenwoordigt een vijfde van de netto banengroei in 12 jaar in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest!³⁸

³⁴ Marlen Komorowski, *De economische impact van de culturele en creatieve sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, hub.brussels, 2020.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Mattéo Godin en Pierre-François Michiels, *Ziekenhuizen in het Brussels Gewest: een belangrijke economische sector*, Focus nr. 71, Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), 2024.

³⁸ *Ibidem*.

In 2015, en naar schatting ook in 2022, bedroeg de toegevoegde waarde van de sector 1,75 miljard euro, ofwel 2,4 % van de totale toegevoegde waarde van de economische activiteit in het BHG. Deze toegevoegde waarde daalde echter aanzienlijk in 2019 als gevolg van de COVID-19-crisis. Dit was toe te schrijven aan de toename van de opname- en intensive care-capaciteit en aan de daling van de inkomsten van ziekenhuizen als gevolg van het uitstellen van niet-essentiële zorg.³⁹

Volgens de ramingen van het BISA levert elke 1000 euro omzet die door de Brusselse ziekenhuissector wordt gegenereerd ongeveer 660 euro toegevoegde waarde op: 500 euro rechtstreeks in de ziekenhuissector zelf en 160 euro in andere economische sectoren. Zo zouden naar schatting 5.100 banen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest indirect gekoppeld zijn aan de ziekenhuisactiviteit. Ten slotte is het belangrijk te benadrukken dat twee derden van de gegenereerde toegevoegde waarde – zowel direct als indirect – ten goede komt aan de economie van het Brussels gewest. Deze sector heeft dus een aanzienlijke impact op de gewestelijke economie, zowel in termen van toegevoegde waarde als van werkgelegenheid.⁴⁰

2.2.7 Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie (O&O&I)

Brussel bezit troeven op het vlak van O&O&I, vooral wat betreft de beschikbaarheid van arbeidskrachten voor deze sector. In 2018 bleek namelijk dat ongeveer 1,8 % van de totale werkgelegenheid in het Gewest actief was in deze sector, wat meer was dan in België (1,7 %) en in de EU-28 (1,3 %).⁴¹

In haar strategie Europa 2020 had de EU-criteria vastgesteld voor de uitgaven voor O&O&I: deze moesten 3 % van het BBP bedragen⁴². Welnu, in 2021 moest echter worden vastgesteld dat het BHG deze doelstelling nog niet had bereikt, met uitgaven voor O&O&I die 2,256 miljard euro⁴³ bedroegen, ofwel 2,5 % van het BBP van het Gewest in 2021. Dit percentage lag weliswaar boven het Europese gemiddelde, maar bleef onder dat van België als geheel. Dit relatief “slechte” resultaat moet echter met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Deze doelstellingen zijn namelijk vrij moeilijk te halen voor stadsgewesten en de cijfers zijn enigszins vertekend door de beperkte geografische grenzen van het Gewest.⁴⁴

³⁹ Mattéo Godin en Pierre-François Michiels, *Ziekenhuizen in het Brussels Gewest: een belangrijke economische sector*, Focus nr. 71, Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), 2024.

⁴⁰ *Ibidem*.

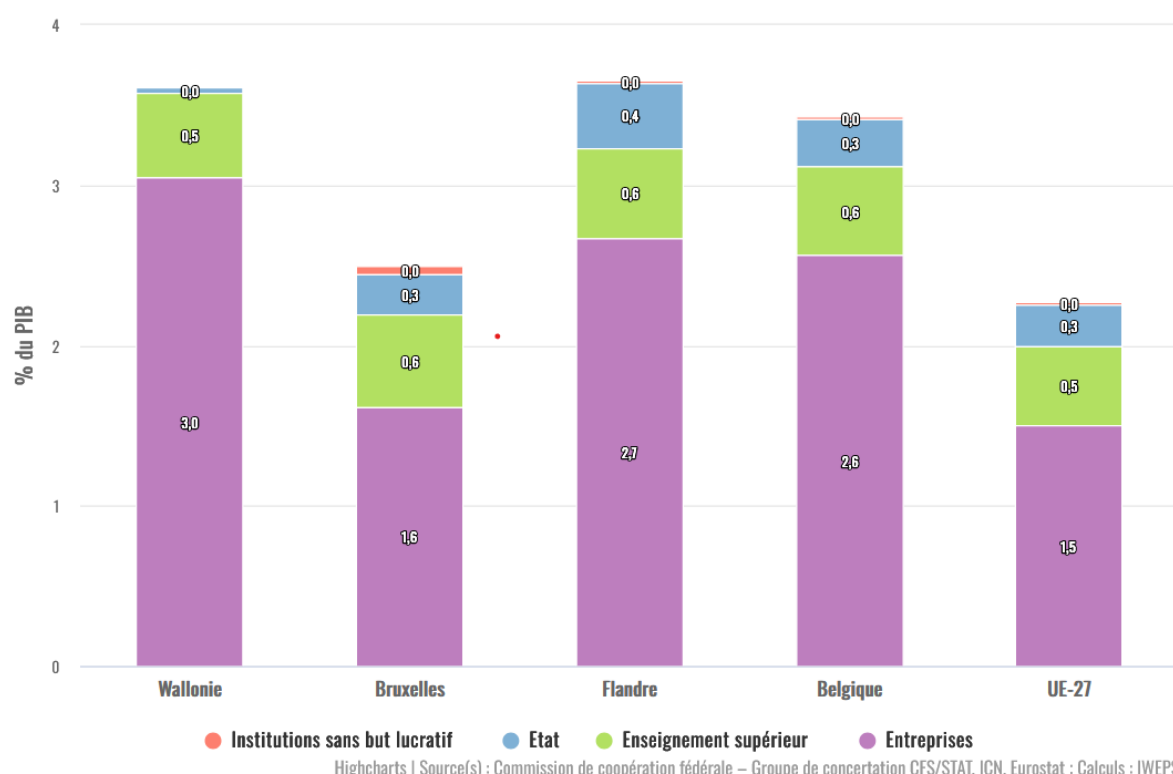
⁴¹ Innoviris, 2024. Innoviris, *Onderzoek, ontwikkeling, en innovatie? Brussel presteert sterk*, Innoviris, 2024.

⁴² Europese Commissie, *Europa 2020: Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, EUR-Lex, laatste wijziging 2010.

⁴³ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Onderzoek en ontwikkeling - statistische indicatoren*, BISA, ficher Excel, BISA, 2024, laatst bijgewerkt op 30 augustus 2024.

⁴⁴ Roger Kalenga-Mpala (BISA) en Ariane Wautelet (Innoviris), *Onderzoek en ontwikkeling in Brussel: wie financiert deze activiteiten en waar vinden ze plaats?*, Focus nr. 2, Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), januari 2016.

Dépenses intérieures brutes de R&D (DIRD) par secteur d'exécution (en % du PIB) (2021)

Figuur 1: IWEPS, *Intensité de R&D*, laatste bijwerking op 1 juni 2025.

Sinds 2020 volgen de uitgaven voor O&O nauwgezet de evolutie van de economische activiteit, wat wijst op een zekere stabiliteit in de intensiteit van de gewestelijke inspanningen. Privébedrijven en het hoger onderwijs spelen een voortrekkersrol en vertegenwoordigen respectievelijk 63 % en 24 % van de investeringen in O&O, voornamelijk in de sectoren telecommunicatie, financiële diensten en digitale technologie. Deze focus op innovatieve diensten geeft Brussel een bijzondere dynamiek, die zich onderscheidt van andere Belgische regio's, waar de farmaceutische industrie en de biotechnologie domineren.⁴⁵

Ook de overheidssteun voor O&O is versterkt. In 2022 trok de Brusselse regering 53 miljoen euro uit voor innovatie, een bedrag dat in 2023 zou kunnen oplopen tot 63 miljoen. Het agentschap Innoviris, de steunpilaar van dit beleid, heeft 358 projecten en 215 organisaties gefinancierd met een budget van 46 miljoen euro. Deze inspanningen kaderen in het Gewestelijk Innovatieplan 2021-2027, dat de grote strategische lijnen uitzet om de economische veerkracht te versterken en de transitie naar een duurzamere en meer inclusieve maatschappij te versnellen.⁴⁶

2.2.8 *Secundaire sector: Industrie en Bouwnijverheid*

De secundaire sector is vandaag veel minder belangrijk voor de Brusselse economie dan de tertiaire sector in termen van toegevoegde waarde. In 2022 vertegenwoordigde deze slechts 8,2 % van de totale

⁴⁵ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Sociaal-economisch overzicht 2024: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest* (BISA, december 2024), pp. 26-27.

⁴⁶ *Idem*, p. 30.

toegevoegde waarde van het Gewest, waarvan 2,8 % voor de verwerkende industrie en 2,2 % voor de bouwsector.⁴⁷

Te Brussel is de verwerkende industrie de afgelopen decennia sterk achteruitgegaan, met een verlies van 60 % van de banen tussen 1995 en 2024. In 2024 telt deze sector nog slechts 17.000 banen, wat neerkomt op slechts 2,3 % van de totale gewestelijke werkgelegenheid. Deze achteruitgang is deels te verklaren door het verdwijnen van grote industriële structuren, terwijl kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) zich beter tegen deze trend hebben weten te verzetten. De automobiel- en textielsector zijn vrijwel verdwenen uit de hoofdstad, in tegenstelling tot de agrovoedingssector en de herstelling van machines, die beter stand hebben gehouden. Het merendeel van de productieve ruimtes blijft bestaan langs het kanaal, maar hun oppervlakte blijft afnemen onder de toenemende druk van andere stedelijke functies.⁴⁸

Bovendien betreft het resterende deel van de industriële werkgelegenheid voornamelijk functies in hoofdkantoren en niet zozeer productieactiviteiten in de strikte zin van het woord. Sommige industrietakken blijven echter bestaan, met name de bouw van vervoermiddelen (bijvoorbeeld SABCA in de luchtvaartsector), de farmaceutische industrie en de productie van elektrische apparatuur. De kleine omvang van de meeste industriële bedrijven die nog in Brussel aanwezig zijn, getuigt van een meer gefragmenteerde en gespecialiseerde industriële dynamiek.⁴⁹

Tot voor kort zorgde de aanwezigheid van Audi in Vorst ervoor dat er een grootschalige automobielactiviteit in het hart van het stedelijk weefsel kon worden gehandhaafd. Deze aanwezigheid symboliseerde het vermogen van Brussel om grote industriële spelers aan te trekken. De aangekondigde sluiting begin 2025 betekende een historische ommekeer voor de Brusselse industrie en dwingt tot een herdefiniëring van de koers van het gewestelijk industriebeleid.

De bouwsector staat op zijn beurt voor de enorme uitdaging om het vastgoedpark te renoveren. Tegen 2033 moeten in het Brussels gewest namelijk zo'n 250.000 gebouwen worden gerenoveerd. Het aantal werknemers in de sector neemt sterk toe, van 30.000 tot 35.000 in vijf jaar tijd. In 2025 vormt de politieke instabiliteit in het Gewest echter een groot obstakel, met name door de opschorting van de renovatiepremies in het kader van het programma "RENOLUTION", waardoor de levensvatbaarheid van veel bedrijven van de sector in het gedrang komt.⁵⁰

2.3 De plaats van de buitenlandse handel in de economie

De Brusselse economie is, net als haar bevolking, resoluut gericht op de buitenwereld. De impact van de buitenlandse handel op zijn economie komt zowel direct tot uiting, via bedrijven die goederen of diensten exporteren, als indirect, via leveranciers en dienstverleners die deelnemen aan de exportwaardeketens. In totaal is 33 % van de toegevoegde waarde en 28 % van de werkgelegenheid gekoppeld aan de export. Dit cijfer omvat zowel de export van goederen als diensten, met een duidelijk

⁴⁷ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [Mini-Bru 2025: Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in cijfers](#), 2025.

⁴⁸ Dalila Ghodbane en al., [Overzicht van de productieactiviteiten - Stand van zaken: Ruimtes voor voedselproductie in Brussel](#), nr. 5, perspective.brussels, november 2024.

⁴⁹ Christian Vandermotten, «[Les structures économiques de la Belgique et leur spatialité, des Golden Sixties à aujourd'hui](#)», *Belgeo*, nr. 4 (2017), online op 18 juli 2018.

⁵⁰ Embuild.Brussels, «[Brusselse bouwsector in gevaar na stopzetting RENOLUTION-premies: grote impact op economie en energietransitie](#)», *Embuild*, 17 januari 2025.

overwicht van diensten, die 24 % van de toegevoegde waarde en 21 % van de werkgelegenheid vertegenwoordigen. De export van goederen vertegenwoordigt daarentegen slechts 9 % van de toegevoegde waarde en 7 % van de werkgelegenheid, wat de tertiaire structuur van de Brusselse economie weerspiegelt.⁵¹

De export komt niet alleen ten goede aan de rechtstreeks betrokken bedrijven. Deze heeft een stimulerend effect op de hele gewestelijke economie: stimuleert innovatie, trekt buitenlandse investeringen aan en versterkt het algemene concurrentievermogen.⁵²

Wat goederen betreft, bedroeg de uitvoer van goederen in de eerste helft van 2024 vanuit het Brussels gewest 5,1 miljard euro, wat neerkomt op een aanzienlijke daling van 16 % ten opzichte van dezelfde periode in 2023. Deze krimp volgt op drie jaar van aanhoudende groei. Het aandeel van Brussel in de nationale export daalt daarmee tot 2,8 %, tegen 3,2 % een jaar eerder, wat het relatief beperkte gewicht van het Gewest in de Belgische buitenlandse handel, die wordt gedomineerd door Vlaanderen, bevestigt. De Brusselse invoer van goederen bedroeg 9,6 miljard euro, een daling met 3,1%. Het handelstekort van het Gewest neemt dus toe en bedraagt -4,5 miljard euro in 2024.⁵³

De Brusselse buitenlandse handel steunt historisch gezien op twee pijlers: producten van de chemische industrie (met name farmaceutische producten) en transportmiddelen (voornamelijk elektrische voertuigen). Samen waren deze twee categorieën begin 2024 nog goed voor bijna 60 % van de gewestelijke uitvoer. Beide categorieën vertonen echter een duidelijke daling: -16 % voor chemische producten en -40 % voor transportmiddelen, die sterk worden beïnvloed door de daling van de export van elektrische voertuigen en de aangekondigde sluiting van de Audi-vestiging te Brussel. Tegelijkertijd zijn er bepaalde sectoren die sterk in opkomst zijn. De export van kunststoffen en rubber is verdubbeld (+106 %), die van machines en elektrische apparaten is met 53 % gestegen en textiel laat een groei van 76 % zien. Deze dynamiek weerspiegelt een zekere diversificatie van het Brusselse exportweefsel.⁵⁴

De handel in goederen van het Brussels gewest is grotendeels gericht op Europa, dat 87 % van de gewestelijke export voor zijn rekening neemt. Duitsland, Frankrijk, Nederland, Luxemburg en de Verenigde Staten behoren tot de belangrijkste handelspartners. De resultaten zijn echter wisselend: de export naar Duitsland, de Verenigde Staten, China en Canada daalt sterk, terwijl die naar onder meer Tsjechië, Polen en Ierland aanzienlijk toeneemt.⁵⁵

2.4 Globalisering van onderaf: een onzichtbare maar essentiële economie te Brussel

Naast de Europese instellingen en grote bedrijven die de globalisering ‘van bovenaf’ belichamen, herbergt Brussel een andere vorm van internationalisering, die discreter maar net zo actief is: de globalisering ‘van onderaf’. Deze komt tot uiting in wijken zoals Kuregem, Heyvaert of rond de

⁵¹ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), «[Een derde van de welvaartscreatie in het Brussels Gewest is gelinkt aan export](#)», BISA, 20 februari 2025.

⁵² hub.brussels, «[Brussel en de internationale handel: een erkende groeimotor](#)», hub.brussels, blog, gepubliceerd op 26 februari 2025.

⁵³ hub.brussels, [Balans van de Brusselse buitenlandse handel - 1ste semester 2024](#), hub.brussels, december 2024.

⁵⁴ [Ibidem.](#)

⁵⁵ [Ibidem.](#)

Slachthuizen, waar migrantengemeenschappen transnationale economische activiteiten ontwikkelen.⁵⁶

Deze wijken zijn verbonden met wereldwijde netwerken door praktijken zoals de export van tweedehandsauto's naar Afrika, de handel in textiel of de herwaardering van tweedehandsgoederen. Deze vaak informele sectoren zijn gebaseerd op vindingrijkheid, solidariteit en populair ondernemerschap. Ze ontsnappen aan de radar van de officiële statistieken, maar maken integraal deel uit van de stedelijke economie.⁵⁷

Deze populaire globalisering bestaat naast die van de instellingen, soms op slechts enkele straten afstand, waardoor een stad met meerdere dynamieken ontstaat. Dit brengt ook belangrijke uitdagingen met zich mee: institutionele erkenning, risico's van gentrificatie en druk op stedelijke ruimten.⁵⁸

2.5 Historische evolutie en recente tendensen

2.5.1 *De desindustrialisering van het Gewest*

De industriële geschiedenis van Brussel is rijk en gevarieerd. De stad heeft altijd al industriële functies vervuld naast haar administratieve functies. Al sinds het Ancien Régime hebben zich er talrijke ambachtelijke en industriële activiteiten ontwikkeld, vaak in verband met de Zenne, die zowel als transportweg dan als energiebron voor molens werd gebruikt.

De inhuldiging van het kanaal Brussel-Willebroek in 1561, een soort binnenhaven, versterkte de rol van de stad als economisch centrum van Europees belang.

Hoewel de industriële revolutie aanvankelijk vooral plaatsvond in de Waalse steenkoolindustrie, zorgde de onafhankelijkheid van België in 1830 voor een sterke dynamiek in de Brusselse industrie, dankzij de centrale ligging van de stad en de aanwezigheid van een lokale burgerlijke klantenkring. De eerste fasen van deze revolutie werden gekenmerkt door de opkomst van een gemechaniseerde textielindustrie en een chemische industrie, die zich vaak langs de Zenne vestigden.

Vanaf 1850 verschoof het zenuwcentrum van de Brusselse industrie geleidelijk naar de wijken langs het kanaal Brussel-Charleroi, dat in 1832 werd ingehuldigd. Dit kanaal zou vervolgens essentieel worden voor het vervoer van steenkool uit het steenkoolbekken van de Centrumregio, dat onmisbaar was voor stoommachines en de productie van gas en huishoudelijke verwarming. De Zenne werd vanaf 1870 geleidelijk overkoepeld en de oude bassins werden tussen de tweede helft van de 19de eeuw en 1910 gedempt.

Ook de spoorwegen hebben een doorslaggevende rol in de industriële ontwikkeling van de stad gespeeld. In 1835 wordt de eerste spoorlijn van het Europese continent ingehuldigd tussen Brussel en Mechelen. De hoofdstad wordt al snel het centrum van het Belgische 'spoorwegnet', met de bouw van talrijke stations (Groendreef, Noord, Bogaarden, Zuid, Kuregem, Vorst). Hierdoor waren industriële niet langer afhankelijk van de locatie van energiebronnen en konden ze talrijke bedrijven en een

⁵⁶ Cataline Sénéchal, Claire Scohier, Martin Rosenfeld en Mohamed Benzaouia, [Bruxelles et la mondialisation par le bas](#), Inter-Environnement Bruxelles, 20 december 2021.

⁵⁷ [Ibidem.](#)

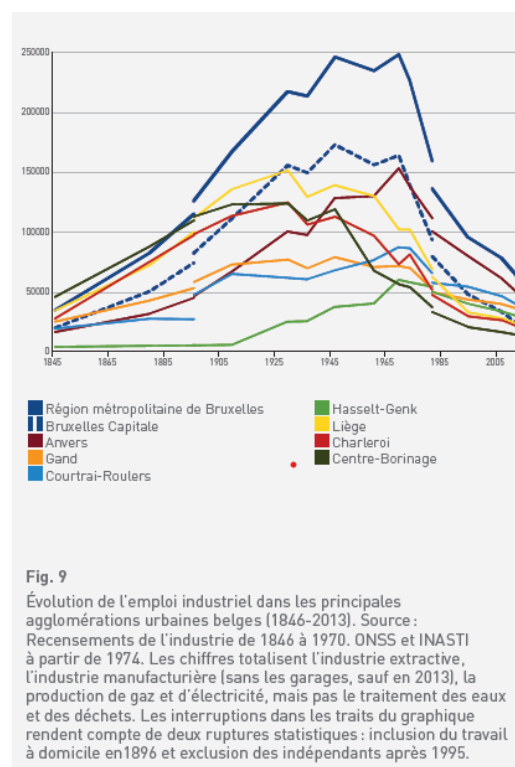
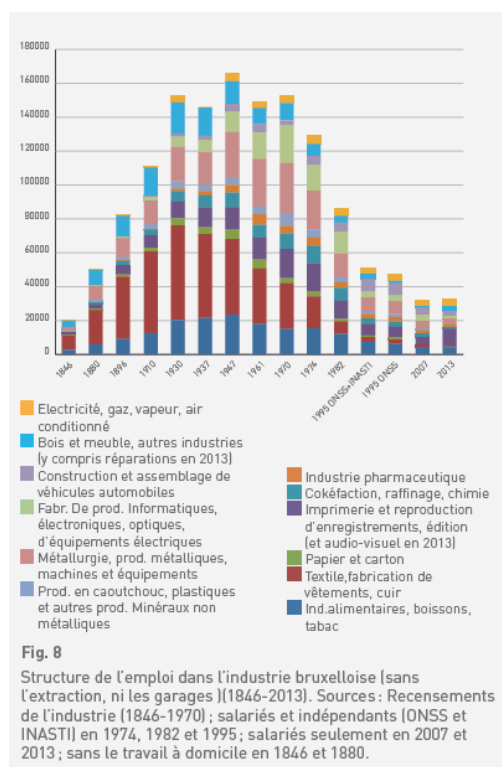
⁵⁸ [Ibidem.](#)

overvloed aan arbeidskrachten naar de stad halen. De industrie, die zich aanvankelijk concentreerde in het historische centrum (de Vijfhoek), verplaatst zich geleidelijk naar de Noord-Zuidas, langs het kanaal en de vallei van de Zenne. Aan het begin van de 20ste eeuw wordt Brussel zo de belangrijkste industriële regio van het land.

De industrie bleef sterk groeien tijdens het interbellum, van ongeveer 100.000 werknemers in 1918 tot 147.000 in 1947 en vervolgens tot 164.000 in 1970. Ze diversifieerde zich: naast textiel en confectie (dominant tot 1930) richtte ze zich op innovatieve sectoren zoals drukkerijen, farmacie, chemie, elektriciteit en machinebouw.

De jaren zestig markeren echter het begin van een verandering van het industriële model, gebaseerd op Fordistische vestigingen die grote horizontale ruimtes vereisen, die geen plaats meer vinden in een dichtbevolkte stad. De schaarste aan industriële arbeidskrachten, de opkomst van de tertiaire sector, de hoge grondprijzen, het moeilijke verkeer en strengere milieunormen dwongen de resterende industrieën om zich in de periferie te vestigen, met name in haven- of landelijke gebieden.⁵⁹

De derde industriële revolutie en de opkomst van de informatie- en communicatietechnologie (ICT) in de jaren 1980 luidden het einde in van het industriële gouden tijdperk van Brussel. Door de globalisering en de verplaatsing naar lagelonenlanden wordt de industrie geleidelijk aan vervangen door de tertiaire sector.⁶⁰

Figuur 2: Christian Vandermorten, «De Brusselse industrie: twee en een halve eeuw evolutie», *Erfgoed Brussel*, nrs. 15-16, speciaal nummer, september 2015, Brussel stedelijke ontwikkeling.

⁵⁹ Christian Vandermorten, «De Brusselse industrie: twee en een halve eeuw evolutie», *Erfgoed Brussel*, nrs. 15-16, speciaal nummer, september 2015, Brussel stedelijke ontwikkeling.

⁶⁰ Patrick Viaene, «Industrieel erfgoed in het Brussels Gewest tussen landelijk en industrieel», *Erfgoed Brussel*, extra nummer, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2013.

2.5.2 Brussel, een kosmopolitisch stadsgewest met een groeiende bevolking

Brussel is een van de meest kosmopolitische steden ter wereld. Volgens Statbel is slechts een kwart van de Brusselse bevolking van Belgische oorsprong, terwijl drie kwart ofwel Belgen van buitenlandse afkomst ofwel buitenlanders zijn. De stad telt 184 verschillende nationaliteiten, wat haar tot een opvallend voorbeeld van ‘superdiversiteit’ maakt.⁶¹

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog is Brussel een belangrijk migratiekruispunt geworden. Aanvankelijk werd immigratie ingegeven door economische behoeften: de Belgische kolenmijnen en industrie hadden een tekort aan arbeidskrachten. Er werden bilaterale overeenkomsten gesloten met Italië (1946), Griekenland, Spanje, Marokko, Turkije enz. om arbeiders aan te trekken, vaak laaggeschoolden.⁶²

Maar vanaf de jaren zestig begint de stad een meer diverse immigratie te verwelkomen, met name door de opkomst van de Europese eenwording. De vestiging van de Europese instellingen te Brussel trok een nieuwe bevolkingsgroep aan: ambtenaren, diplomaten, lobbyisten, journalisten en hun gezinnen. Deze migratie wordt aangeduid als “hoogopgeleide migratie”, omdat het gaat om hoogopgeleide, vaak goedbetaalde personen die gunstige verblijfsvoorwaarden genieten.⁶³

Deze sterke immigratie heeft ook bijgedragen aan de aanhoudende bevolkingsgroei in het Gewest tijdens de afgelopen decennia. In 2024 telde Brussel 1.249.597 inwoners. Dit cijfer, dat sinds 1996 voortdurend stijgt, is het resultaat van drie parallelle dynamieken: het natuurlijke saldo, het intra-Belgische migratiesaldo en het internationale migratiesaldo. Brussel is het enige gewest in België met een positief natuurlijk saldo: in 2023 werden er 13.987 geboorten geregistreerd tegenover 8.583 sterfgevallen, ondanks een daling met een kwart van het aantal geboorten in tien jaar tijd. De interne migratiebewegingen zijn daarentegen ongunstig voor het Gewest: terwijl in 2023 25 023 personen uit een ander gewest van het land er zich hebben gevestigd, hebben 43 775 Brusselaars de hoofdstad verlaten om zich elders in België te vestigen. Dit verlies wordt echter ruimschoots gecompenseerd door een sterk positief internationaal migratiesaldo, met een netto toename met 21 443 inwoners uit het buitenland.⁶⁴

3 Huidige economische uitdagingen

3.1 Externe economische uitdagingen

3.1.1 Impact van de Covid-19-crisis

De Covid-19-crisis heeft de economie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest grondig door elkaar geschud en zowel de structurele kwetsbaarheid als het aanpassingsvermogen ervan blootgelegd. Vanaf 2020 veroorzaakte de pandemie een brutale recessie, met een krimp van het gewestelijk bruto

⁶¹ Marco Martiniello en Andrea Rea, *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*, Fédération Wallonie-Bruxelles, mei 2023.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Thierry Fiorilli, «*Comment Bruxelles est devenue cosmopolite*», *Le Soir*, 29 juni 2024.

⁶⁴ Jean-Pierre Hermia en Diane Tennstedt, *Demografische barometer 2024 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Focus nr. 67, Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), november 2024.

binnenlands product van 5,2 % tussen 2019 en 2020, tegenover 2,3 % op het hoogtepunt van de financiële crisis van 2008.⁶⁵

Deze achteruitgang van de economische activiteit deed zich vooral voor in de sectoren die het meest te lijden hadden onder de gezondheidsbeperkingen, met name de horeca, de non-food detailhandel, de persoonlijke dienstverlening, de cultuur, het toerisme en het vervoer. De omzet van de Brusselse bedrijven daalde sterker dan op het nationale niveau, gezien de sterke afhankelijkheid van de gewestelijke economie van de externe vraag (pendelaars, toeristen, internationale instellingen), die zwaar werd getroffen door de verplaatsingsbeperkingen.⁶⁶ De sector van het logies werd bijzonder hard getroffen, met een daling van de activiteit met meer dan 70 % ten opzichte van het niveau van voor de crisis, terwijl de restaurantsector in het derde kwartaal van 2021 nog steeds 10 % lager lag dan begin 2020.⁶⁷

Ondanks de omvang van de schok bleef het banenverlies relatief beperkt dankzij de steunmaatregelen van de federale en gewestelijke overheden, zoals tijdelijke werkloosheid, het overbruggingsrecht voor zelfstandigen, moratoria op faillissementen en sectorale steun. De interne werkgelegenheid te Brussel (werkplaats) daalde in 2020 slechts met 0,4 %, maar deze schijnbare stabiliteit verhulde een aanzienlijke daling van het volume van de loonarbeid (woonplaats), die werd geraamd op 7,7 %. Zelfstandigen werden bijzonder hard getroffen: in 2021 leed 34 % van hen nog steeds een inkomensverlies van meer dan 10 %.⁶⁸

In 2021 kwam er dankzij de vaccinatiecampagne en de geleidelijke versoepeling van de maatregelen een economisch herstel op gang. Dit herstel bleef echter ongelijkmatig en bleef achter bij dat in andere gewesten van het land.⁶⁹ Sommige sectoren, zoals de detailhandel, hebben zich snel hersteld, met name dankzij de opkomst van de onlinehandel, terwijl andere sectoren, zoals cultuur, evenementen en horeca, verder leden onder de gezondheidsbeperkingen en het trage herstel van het toerisme.⁷⁰ De bedrijfsinvesteringen zijn weer op gang gekomen, maar bleven onder het niveau van vóór de crisis⁷¹, en de vooruitzichten inzake werkgelegenheid bleven in verschillende sectoren onzeker.⁷²

De crisis heeft ook reeds bestaande structurele veranderingen versneld. Telewerken is een algemene trend geworden, waardoor de werkgewoonten en het bezoek aan zakenwijken, met name in het stadscentrum en de Europese wijk, blijvend zijn veranderd. Deze ontwikkeling roept vragen op over de toekomst van het kantorenpark en de noodzaak om de stadsplanning te herzien. Bovendien kwam de digitalisering van de economie in een stroomversnelling, waardoor de ongelijkheid tussen bedrijven

⁶⁵ Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022, p.17.

⁶⁶ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [*Conjonctuur-barometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, nr. 35 - speciale Covid-19-editie - Lente 2021*](#), BISA, 2021.

⁶⁷ Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022, p.30-31.

⁶⁸ Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022, p.7.

⁶⁹ *Idem*, p.19.

⁷⁰ Perspective.brussels, mei 2022. Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022.

⁷¹ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [*Conjonctuur-barometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, nr. 35 - speciale Covid-19-editie - Lente 2021*](#), BISA, 2021, p.14.

⁷² Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022, p.37.

en werknemers is toegenomen, afhankelijk van hun vermogen om zich aan te passen aan deze nieuwe werkwijzen.⁷³

Op sociaal vlak heeft de crisis de bestaande ongelijkheden nog versterkt. Huishoudens met een laag inkomen werden het hardst getroffen door de stijging van de energie- en voedselprijzen, in een context van hoge inflatie (8 % in februari 2022). Bijna 28 % van de Brusselse huishoudens had te maken met energiearmoede en de vraag naar een leefloon steeg sterk, met een stijging van meer dan 14 % tussen januari 2020 en april 2021. Ook huisvesting bleef een belangrijk probleem, met een voortdurende stijging van de vastgoedprijzen en een vertraging in de bouw van betaalbare woningen.⁷⁴

3.1.2 De oorlog in Oekraïne: economische en sociale gevolgen

Het uitbreken van de oorlog in Oekraïne in februari 2022 was een grote geopolitieke schok, waarvan de economische gevolgen al snel wereldwijd voelbaar waren. Al in de eerste maanden van het conflict werd het vertrouwen van consumenten en bedrijven ernstig geschokt, terwijl de inflatie weer begon te stijgen, met name als gevolg van de stijgende energieprijzen.⁷⁵

Deze internationale spanningen hadden een directe impact op de Belgische economie, en meer bepaald op die van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In 2022 heeft de onzekerheid in verband met de geopolitieke context, in combinatie met een historisch hoge inflatie, de dynamiek van het economisch herstel na Covid-19 beperkt. Hoewel de groei van het Brusselse BBP in 2022 met +3,5 % op peil bleef, vond deze plaats in de context van een algemene vertraging.⁷⁶

De gevolgen van de oorlog en de massale toestroom van Oekraïense vluchtelingen kwamen ook via andere kanalen tot uiting: een toenemende druk op de sociale diensten en een grotere spanning op de woningmarkt. In 2022 vestigden zich namelijk meer dan 11.000 Oekraïense onderdanen in het Brussels gewest, waar ze tijdelijke bescherming genoten. Deze massale toestroom droeg bij tot een uitzonderlijke bevolkingsgroei met 18.500 inwoners in één jaar tijd, ofwel een relatieve groei van +1,52 %.⁷⁷

3.1.3 Een naar buiten gerichte economie, maar met welke gevolgen?

Zoals we eerder hebben gezien, is de Brusselse economie sterk geïnternationaliseerd. Deze openheid wordt momenteel geconfronteerd met een reeks geopolitieke en economische omwentelingen die de kwetsbaarheid van een geglobaliseerde economie aan het licht brengen.

Sinds begin 2025 hebben de protectionistische maatregelen van de Verenigde Staten, met name de verhoging van de douanerechten, de wereldwijde handelsspanningen opnieuw aangewakkerd. Hoewel deze maatregelen gericht zijn, hebben ze geleid tot een algemene onzekerheid, waardoor investeringen en aanwervingen worden afgeremd. Sommige Belgische bedrijven zijn sterk afhankelijk

⁷³ Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022.

⁷⁴ Perspective.brussels, [*Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*](#), Perspective.brussels, mei 2022.

⁷⁵ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [*Sociaal-economisch overzicht 2023: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*](#), BISA, 2023, pp.8-9.

⁷⁶ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [*Sociaal-economisch overzicht 2023: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*](#), BISA, 2023, pp.12-13.

⁷⁷ *Idem*, p.34.

van de export, waardoor ze bijzonder kwetsbaar zijn voor de huidige handelsspanningen. De situatie is des te zorgwekkender omdat de Europese Unie, die een handelsoverschot heeft met de Verenigde Staten, weinig kans maakt op een aanzienlijke verlaging van de invoerrechten op haar producten.⁷⁸

Tegelijkertijd leidt China, dat te maken heeft met een binnenlandse crisis en Amerikaanse beperkingen, zijn productieoverschotten om naar Europa. Deze strategie verhoogt de concurrentiedruk op Europese ondernemingen door de markt te overspoelen met zeer goedkope producten, een trend die wordt versterkt door de Chinese deflatie. De Belgische industrie, die al verzwakt was door een aanzienlijke terugval van de activiteit na de piek na de pandemie, wordt hard getroffen door deze toegenomen concurrentie.⁷⁹

Ook de dienstensector, traditioneel de motor van de Belgische groei, vertraagt. Deze dubbele kwetsbaarheid (industriële en tertiair) verzwakt de veerkracht van de economie tegen externe schokken. De arbeidsmarkt verslechtert, met een voortdurende stijging van de werkloosheid sinds eind 2022, waardoor huishoudens voorzichtiger worden en de binnenlandse consumptie afneemt. De eurozone nadert een situatie van stagflatie, met een zwakke groei en een aanhoudende inflatie.⁸⁰

Ten slotte schaadt de waardevermindering van de euro ten opzichte van de dollar het concurrentievermogen van de Europese export. In een context waarin de groei al kwetsbaar is, vormt deze monetaire ontwikkeling een bijkomende risicofactor.⁸¹

3.1.4 Klimaatuitdagingen: de nood aan een duurzame en veerkrachtige economie

Brussel wordt geconfronteerd met de klimaatcrisis en, zoals in de vorige hoofdstukken is uiteengezet, met recente economische omwentelingen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft zich verbonden tot een grondige transformatie van zijn economisch model, met als doel om tegen 2050 koolstofneutraal te zijn. Deze ambitie past in een context die gekenmerkt wordt door talrijke uitdagingen: herlokalisering van activiteiten, creatie van kwaliteitsvolle banen, vermindering van sociale ongelijkheden en veerkracht bij crisissen.⁸²

De Covid-19-pandemie, gevolgd door de oorlog in Oekraïne, heeft gewezen op de kwetsbaarheid van een geglobaliseerde en onderling verbonden economie. Deze opeenvolgende schokken hebben de afhankelijkheid van Brussel van lange en kwetsbare toeleveringsketens, met name voor essentiële goederen, blootgelegd. In deze context is de noodzaak om bepaalde producties te verplaatsen en de waardeketens te verkorten tot een strategische prioriteit geworden.⁸³

Met dit in gedachten heeft de Brusselse regering de strategie van de Shifting Economy gelanceerd, een proces van economische transitie dat samen met de actoren van het gewestelijk ecosysteem is uitgewerkt. Deze strategie, die deel uitmaakt van Go4Brussels 2030, heeft tot doel, de economische

⁷⁸ Conseil économique, social et environnemental de Wallonie, [Web'actu - 17/06/2025 : Décisions économiques américaines : quelles conséquences pour l'Europe et la Wallonie ?](#), gepubliceerd op 17 juni 2025.

⁷⁹ [Idem.](#)

⁸⁰ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [Sociaal-economisch overzicht 2023: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), BISA, 2023.

⁸¹ [Idem.](#)

⁸² Leefmilieu Brussel, [Shifting Economy - De Brusselse Regering lanceert haar strategie voor economische transitie](#), laatste wijziging op 23 november 2023.

⁸³ Shifting Economy, [Onthaal - Gewestelijke strategie voor economische transitie](#), geraadpleegd op 18 juli 2025.

doelstellingen van het Gewest af te stemmen op zijn klimaatverbintenissen. Ze is gebaseerd op een herdefiniëring van de economische steun, of het nu gaat om financiering, begeleiding of overheidsopdrachten, om de ontwikkeling van een lokaal verankerde en zinvolle economie te bevorderen.⁸⁴

De economische transitie van Brussel vormt een structureel antwoord op de hedendaagse milieu- en sociale uitdagingen. Door een circulaire, veerkrachtige en inclusieve economie te bevorderen, wil Brussel zijn afhankelijkheid van schaarse hulpbronnen verminderen, de energiekosten beheersen en zijn economische soevereiniteit versterken.⁸⁵

De klimaatuitdagingen dwingen Brussel er bijgevolg toe om zijn economisch model grondig te herzien, aangezien de ingezette transitie niet alleen een ecologische noodzaak is, maar tevens een kans om zijn economie aan te passen aan de huidige uitdagingen.

De inspanningen van het Gewest lijken al vruchten af te werpen. In 2023 vertegenwoordigden de emissies van broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3 % van de nationale emissies. Deze zijn voornamelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële en tertiaire sector) en van vervoersactiviteiten. Het energieverbruik is verantwoordelijk voor 93 % van de totale emissies van het Gewest. Tegen 2030 zou de uitstoot in Brussel 3,0 Mt CO₂-equivalent moeten bedragen, wat neerkomt op een daling van 35,2 % ten opzichte van 2005.⁸⁶

3.2 Het Gewest tegenover zijn interne uitdagingen

3.2.1 Een gewest met een steeds grotere schuldenlast

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maakt een kritieke begrotingsperiode door. Achter de stedelijke ambities en infrastructuurprojecten tekent zich een zorgwekkende schuldenlast af. Volgens de prognoses van het CERPE (“Centre de recherche en économie régionale et politique économique”) zou de geconsolideerde bruto-schuld van het Gewest in 2029 kunnen oplopen tot 22,2 miljard euro, ofwel 322 % van zijn jaarlijkse ontvangsten.⁸⁷ Deze trend wordt bevestigd door de GOC, die wijst op een gemiddelde jaarlijkse groei van de geconsolideerde bruto-schuld met 8,83 % tussen 2024 en 2029.⁸⁸

In 2018 bedroeg de gewestelijke schuld 3,4 miljard euro. In 2023 bedroeg deze meer dan 10 miljard en in 2024 zelfs 11,5 miljard.⁸⁹ Tussen 2024 en 2029 zal de eigen schuld met 7,6 miljard euro toenemen, met een gemiddelde jaarlijkse groei van 10,5 %. De rentelasten zullen een vergelijkbaar traject volgen, van 334 miljoen in 2024 tot 548 miljoen in 2029, wat neerkomt op een stijging van 10,41 % per jaar.⁹⁰

⁸⁴ Leefmilieu Brussel, [Shifting Economy - De Brusselse Regering lanceert haar strategie voor economische transitie](#), laatste wijziging op 23 november 2023.

⁸⁵ Shifting Economy, [Onthaal - Gewestelijke strategie voor economische transitie](#), geraadpleegd op 18 juli 2025.

⁸⁶ Federaal Planbureau, [Regionale economische vooruitzichten 2025–2030](#), juli 2025, p.76.

⁸⁷ Franc, Coralie, Léo Collot, Émilie Lecuivre, en Nicolas Nerinckx, [Les perspectives budgétaires de la Région de Bruxelles-Capitale de 2024 à 2029](#). Onder leiding van Hugues Bogaert. CERPE, Université de Namur, 2024, p.15.

⁸⁸ Gewestelijke ontwikkelingscommissie (GOC), [Nota over overheidsfinanciën van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: stand van zaken, begrotingsoverzichten en uitdagingen op de lange termijn \(2024–2029\)](#), Perspective.brussels, 2024, pp.11-12.

⁸⁹ [Idem](#), p.2.

⁹⁰ [Idem](#), p.11.

De opeenvolgende crisissen hebben de situatie verergerd, maar kunnen op zichzelf het begrotingstekort niet verklaren: de Covid-19-pandemie en de energiecrisis hebben tussen 2020 en 2022 1,5 miljard euro aan extra uitgaven veroorzaakt, maar de schuld is in dezelfde periode met meer dan 4 miljard euro gestegen.⁹¹

Hoe valt deze ontsporing dan te verklaren? Ten eerste lijkt het begrotingstekort structureel te zijn. De overheidsuitgaven zijn tussen 2017 en 2022 snel gestegen, met 17,4 %, en overtroffen daarmee de groei van de inkomsten.⁹² De uitgaven voor het openbaar vervoer (MIVB) stegen met 46 %, wat neerkomt op bijna een kwart (22,6 %) van de begrotingsoverschrijding voor deze periode. Ook de steun aan lokale overheden, de financiering van de gemeenschapscommissies en huisvesting vertegenwoordigen een aanzienlijk deel van de uitgavenoverschrijding in de periode 2016-2022.⁹³

Tussen de initiële begroting voor 2023 en die voor 2024 zijn verschillende aanzienlijke stijgingen waargenomen. De personeelskosten zijn met 15,6 miljoen euro gestegen. Tegelijkertijd zijn de rentelasten sterk gestegen, met een stijging van 83,3 miljoen euro. Ook de strategische investeringen zijn versterkt, met een stijging van 68,5 miljoen euro tot een totaal van 429 miljoen. De begrotingsmiddelen zijn met 21,3 miljoen euro verhoogd. Daarentegen zijn bepaalde uitgaven gedaald, met name die in verband met de oorlog in Oekraïne en de energiecrisis, die een daling met 267 miljoen euro vertonen.⁹⁴

Ten slotte hebben ook de Zesde Staatshervorming en de financieringswet van 2014 een belangrijke impact gehad op de begroting van het Gewest. De overdracht van de kinderbijslag is een van de belangrijkste veranderingen. Hoewel dit gepaard ging met een aanzienlijke verhoging van het budget voor Brussel, volgden ook de uitgaven dezelfde stijgende trend.⁹⁵

Aan de kant van de ontvangsten bedragen de overdrachten van de federale Staat 1 785,4 miljoen euro, wat overeenkomt met 31,4 % van de totale inkomsten in de initiële begroting 2024 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.⁹⁶

Voor 2024-2029 blijft het primair saldo gedurende de hele periode negatief, ondanks een iets hogere groei van de ontvangsten dan van de uitgaven (1,20 % tegenover 0,70 % per jaar). In 2029 zou het nog steeds -1,2 miljard euro bedragen.⁹⁷

De huidige schuld vormt een zware last voor de gewestelijke begroting. Er moet echter worden opgemerkt dat veel leningen zijn aangegaan in een periode waarin de rentetarieven relatief laag waren. Bij het verstrijken van deze leningen is een stijging van de rente waarschijnlijk, wat de financiële

⁹¹ Gewestelijke ontwikkelingscommissie (GOC), *Nota over overheidsfinanciën van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: stand van zaken, begrotingsoverzichten en uitdagingen op de lange termijn (2024-2029)*, Perspective.brussels, 2024, p.4.

⁹² *Idem*, p.7.

⁹³ *Idem*, p.8.

⁹⁴ Coralie Franc, Léo Collot, Émilie Lecuivre, en Nicolas Nerinckx, *Les perspectives budgétaires de la Région de Bruxelles-Capitale de 2024 à 2029*, onder leiding van Hugues Bogaert, CERPE, Université de Namur, 2024, p.39.

⁹⁵ Gewestelijke ontwikkelingscommissie (GOC), *Nota over overheidsfinanciën van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: stand van zaken, begrotingsoverzichten en uitdagingen op de lange termijn (2024-2029)*, Perspective.brussels, 2024, pp.2-3.

⁹⁶ Coralie Franc, Léo Collot, Émilie Lecuivre, en Nicolas Nerinckx, *Les perspectives budgétaires de la Région de Bruxelles-Capitale de 2024 à 2029*, onder leiding van Hugues Bogaert, CERPE, Université de Namur, juin 2024, p.22.

⁹⁷ *Idem*, p.15.

lasten voor het Gewest nog verder zou kunnen verzwaren.⁹⁸ Deze situatie werd nog verergerd door de verlaging van de kredietwaardigheid van het Gewest door het ratingbureau Standard & Poor's in juni 2025, van A+ naar A (met een negatief vooruitzicht). Als gevolg daarvan zal het Gewest het steeds moeilijker krijgen om financiering te verkrijgen op de kredietmarkten en zal het worden geconfronteerd met hogere rentevoeten.⁹⁹ Het risico bestaat dan ook dat de gewestelijke schuld uit de hand loopt.

3.2.2 Wat zijn de uitdagingen van de desindustrialisering?

Desindustrialisering is een structureel fenomeen dat al tientallen jaren de Europese economieën treft. In Brussel heeft deze dynamiek geleid tot een sterke tertiarisering van de gewestelijke economie. De industriële sector, die van oudsher aanwezig was, heeft geleidelijk aan belang ingeboet. De sluiting van de Audi-vestiging in Vorst in 2024 was een keerpunt in deze ontwikkeling. Deze vestiging was een van de laatste grote industriepolen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het verdwijnen ervan heeft duidelijk gemaakt dat de plaats van de industrie in de Brusselse economie dringend moet worden herzien.¹⁰⁰

De inkrimping van het industriële weefsel heeft directe gevolgen voor de werkgelegenheid, met name voor laaggeschoolden. De zogenaamde traditionele industrie, hoewel deze overlast veroorzaakt, is van oudsher een belangrijke hefboom geweest voor inschakeling op de arbeidsmarkt en lokale economische ontwikkeling. Ze dragen ook bij aan de veerkracht van toeleveringsketens en aan de bevrediging van fundamentele behoeften zoals voedsel, bouw of afvalbeheer.¹⁰¹

Een van de grootste belemmeringen voor het behoud van een industriële activiteit te Brussel is de druk op de grondprijs. Beschikbare terreinen zijn schaars, vaak ongeschikt of te duur. Bovendien heeft het verlies van de publieke controle over strategische locaties de mogelijkheid om deze voor industriële doeleinden te blijven gebruiken in gevaar gebracht, zoals dat het geval is met de site van Audi Brussels. Om deze situatie het hoofd te bieden, is een versterking van het grondbeleid nodig om de zones, die bestemd zijn voor productieve activiteiten, te behouden en te ontwikkelen.¹⁰²

In deze context spelen de Gebieden voor Stedelijke Industrie (GSI) een centrale rol. Deze zones, die zijn vastgelegd in het Gewestelijk Bestemmingsplan (GBP), zijn specifiek bestemd voor industriële en logistieke activiteiten. Door deze ruimtes te behouden, het gebruik ervan te verdichten en, indien mogelijk, hun oppervlakte te vergroten, kan een territoriale verankering van productieve activiteiten worden gegarandeerd, terwijl tegelijkertijd een zekere compatibiliteit met het omliggende stedelijke weefsel wordt gewaarborgd.¹⁰³

Een vernieuwde industriële strategie, aangepast aan de specifieke stedelijke kenmerken van Brussel, lijkt een oplossing te bieden voor deze uitdagingen. Het gaat er niet om terug te keren naar een zware en vervuilende industrie, maar om innovatieve, duurzame en in het stedelijk weefsel geïntegreerde

⁹⁸ Gewestelijke ontwikkelingscommissie (GOC), *Nota over overheidsfinanciën van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: stand van zaken, begrotingsoverzichten en uitdagingen op de lange termijn (2024–2029)*, Perspective.brussels, 2024, p.12.

⁹⁹ «*Standard & Poor's dégrade à nouveau la note de Bruxelles*», *L'Echo*, gepubliceerd op 15 juli 2025.

¹⁰⁰ Brupartners, *Voor een sterke industrie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Advies A-2025-006 (2025), p.3.

¹⁰¹ *Idem*, pp.3 en 7.

¹⁰² *Idem*, p.10.

¹⁰³ *Idem*, p.8.

clusters te bevorderen: groene industrie, stedelijke logistiek, lokale productie, circulaire economie... Deze modellen zouden het mogelijk maken om productie, werkgelegenheid en ecologische transitie met elkaar te verzoenen.¹⁰⁴ De industrie moet worden gezien als een hefboom voor duurzame ontwikkeling, ten dienste van de lokale economie en de burgers.

Brussel wordt vandaag geconfronteerd met de verleiding van residentiële of tertiaire verstedelijking. De herbestemming van de site van Audi Brussels biedt het Gewest een kans om zijn industriële roeping te behouden en er een modern park te ontwikkelen dat plaats biedt aan een verscheidenheid van productieve activiteiten. Ook andere strategische sites, zoals Schaarbeek-Vorming, het TIR-centrum of de Solvay-site, moeten een coherente manier planning kennen om tegemoet te komen aan de economische, logistieke en ecologische behoeften van het Gewest.

De herbestemming van de site van Audi Brussels biedt een unieke kans voor het Gewest. In plaats van toe te geven aan de verleiding van residentiële of tertiaire verstedelijking, beveelt Brupartners aan om deze industriële bestemming te behouden en er een modern park te ontwikkelen dat plaats biedt aan een verscheidenheid aan productieve activiteiten. Ook andere strategische sites, zoals Schaarbeek-Vorming, het TIR-centrum of de Solvay-site, moeten een coherente planning kennen om tegemoet te komen aan de economische, logistieke en ecologische behoeften van het Gewest.¹⁰⁵

3.2.3 Wijziging van de werkgewoonten (telewerk), met welke gevolgen voor de economie?

Sinds enkele jaren kent het thuiswerk (TW) een aanzienlijke evolutie in België, en meer bepaald in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG). Lange tijd was thuiswerken voorbehouden aan bepaalde specifieke profielen (zelfstandigen, intellectuele beroepen, managers of leerkrachten), maar geleidelijk aan heeft het telewerk zich uitgebreid naar een groter deel van de actieve bevolking. De Covid-19-pandemie is de katalysator voor deze transformatie geweest. Door de opeenvolgende lockdowns en maatregelen inzake social distancing heeft telewerken zich veralgemeend overal waar dat mogelijk was, waardoor de dynamiek op de arbeidsmarkt ingrijpend is veranderd en een structurele verandering van de arbeidswereld in een stroomversnelling is gekomen.¹⁰⁶

In 2019 werkte 19 % van de werknemers die in België woonden en 24 % van de werknemers die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werkten van thuis uit. In 2022 stegen deze percentages tot respectievelijk 34 % en 44 %. De gezondheidscrisis heeft dus de verschillen in werkwijzen tussen Brussel en de rest van het land vergroot. Deze ontwikkeling kan met name worden verklaard door de hoge concentratie van pendelaars die in het Gewest werken, maar ook door het feit dat telewerken van oudsher eerder voet aan de grond heeft gekregen in de grote steden. Vandaag de dag behoort het percentage telewerkers in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tot de hoogste in Europa.¹⁰⁷

De belangrijkste verandering als gevolg van de Covid-19-crisis is echter de aanzienlijke toename van het telewerk geweest. In 2019 was dit nog grotendeels incidenteel, namelijk één of twee dagen per week voor een fulltimebaan. Het zogenaamde “intensieve” telewerken (ITW), d.w.z. meer dan de helft

¹⁰⁴ Brupartners, *Voor een sterke industrie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Advies A-2025-006 (2025), p.16.

¹⁰⁵ *Idem*, pp.17-19.

¹⁰⁶ Pierre-François Wilmotte en Constance Uyttebrouck, *De opkomst van thuiswerk in het kielzog van de gezondheidscrisis in het Brussels Gewest*, Cahier van het BISA nr. 12 (BISA, 2024), pp.6 en 50.

¹⁰⁷ *Idem*, pp.17-18 en 50.

van de tijd, bleef marginaal en betrof zeer specifieke profielen. Deze groep vertegenwoordigde amper 5 tot 7 % van de beroepsbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In 2022 heeft deze intensieve vorm van telewerken zich wijd verspreid: 21 % van de werknemers die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen en 27 % van de werknemers die er werken, werken nu meer dan de helft van de tijd vanuit huis.¹⁰⁸

Deze overstap naar het TW en ITW is niet op een uniforme manier verlopen. Deze betrof eerst de zogenaamde “kantoorberoepen” (managers, intellectuele beroepen, tussenpersonen en administratieve beroepen), die dagelijks gebruikmaken van IT-tools.¹⁰⁹ De ontwikkeling van het telewerken heeft dus bepaalde ongelijkheden versterkt, met name tussen werknemers die hun werk op afstand kunnen uitoefenen en werknemers wier taken een fysieke aanwezigheid vereisen.¹¹⁰ Sommige ongelijkheden zijn echter afgenomen: de verschillen tussen mannen en vrouwen of tussen soorten huishoudens zijn kleiner geworden.¹¹¹ Het telewerken heeft zich verspreid over alle profielen, met als opvallende uitzondering personen die in een woongemeenschap of bij hun ouders wonen, die nog steeds minder geneigd zijn om te telewerken.¹¹²

De impact op de Brusselse economie is veelzijdig. De opkomst van het telewerk heeft namelijk de consumptiegewoonten veranderd. Kantoorwijken, die vroeger druk bezocht werden door pendelaars, zien hun bezoekersaantallen dalen, wat de handelszaken en restaurants in deze wijken kwetsbaar maakt. Omgekeerd genieten woonwijken van een heropleving van de economische activiteit, omdat telewerkers er meer tijd doorbrengen. Deze herverdeling van de consumptiestromen stelt uitdagingen op het vlak van ruimtelijke ordening en stadsplanning.¹¹³

In tegenstelling tot de vrees voor een massale stadsvlucht, blijkt uit eerste studies echter dat het aantal verhuizingen buiten de stad beperkt blijft. Er tekent zich echter een nieuw evenwicht af: werknemers willen hun woon-werkverkeer minder belastend maken, wat op lange termijn van invloed op hun woonkeuze zou kunnen zijn.¹¹⁴

Huisvesting is een andere belangrijke uitdaging. In Brussel, waar woningen vaak klein zijn en meestal worden verhuurd, is het moeilijk om een telewerkplek in te richten. Dit vergroot de ongelijkheid tussen personen die wel en personen die geen geschikte omgeving hebben om thuis te werken. Derde plekken, zoals co-workingruimten, lijken een aanvullende oplossing te bieden.¹¹⁵

Ten slotte zorgt telewerken voor een herdefiniëring van bedrijfsstrategieën. Grote structuren, met name overheidsinstanties en grote particuliere ondernemingen, waren de belangrijkste promotoren van intensief telewerk.¹¹⁶ Sommige bedrijven herzien zelfs hun geografische ligging en geven de

¹⁰⁸ Pierre-François Wilmotte en Constance Uyttebrouck, [*De opkomst van thuiswerk in het kielzog van de gezondheidscrisis in het Brussels Gewest*](#), Cahier van het BISA nr. 12 (BISA, 2024), p. 6.

¹⁰⁹ [Idem](#), pp.6 en 26-27.

¹¹⁰ [Idem](#), pp.14 en 52.

¹¹¹ [Idem](#), pp.25 en 51.

¹¹² [Idem](#), p.34.

¹¹³ [Idem](#), p.53.

¹¹⁴ [Idem](#), p.55.

¹¹⁵ [Idem](#), pp.53-54.

¹¹⁶ [Idem](#), p.30.

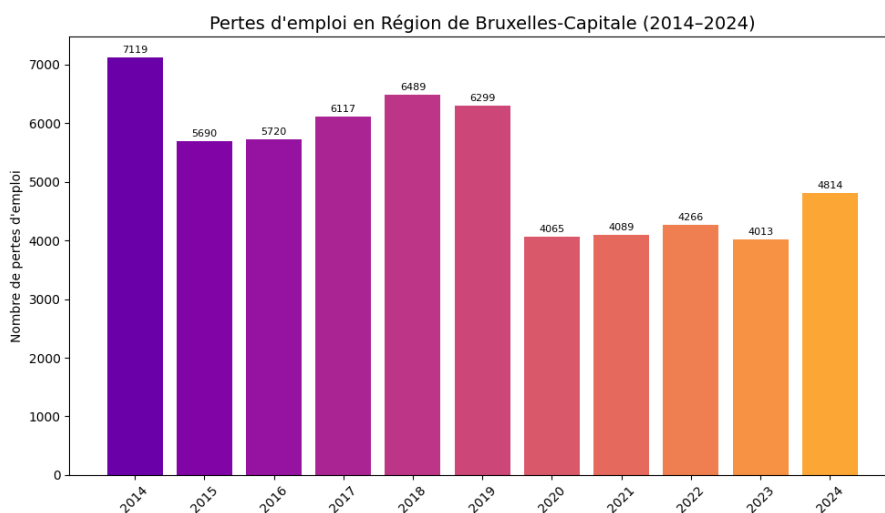
voorkeur aan kleinere, maar beter gelegen kantoren, waarbij ze een incidentele samenwerking in plaats van een dagelijkse aanwezigheid bevorderen.¹¹⁷

Kortom, telewerken is een blijvend onderdeel geworden van het Brusselse beroepsleven. Het heeft de werkpraktijken, de territoriale evenwichten, de consumptiepatronen en de verwachtingen op het gebied van huisvesting veranderd. Hoewel deze wijzigingen kansen bieden op het vlak van levenskwaliteit en flexibiliteit, brengen ze ook grote uitdagingen met zich mee inzake sociale inclusie, stedenbouw en economische cohesie.

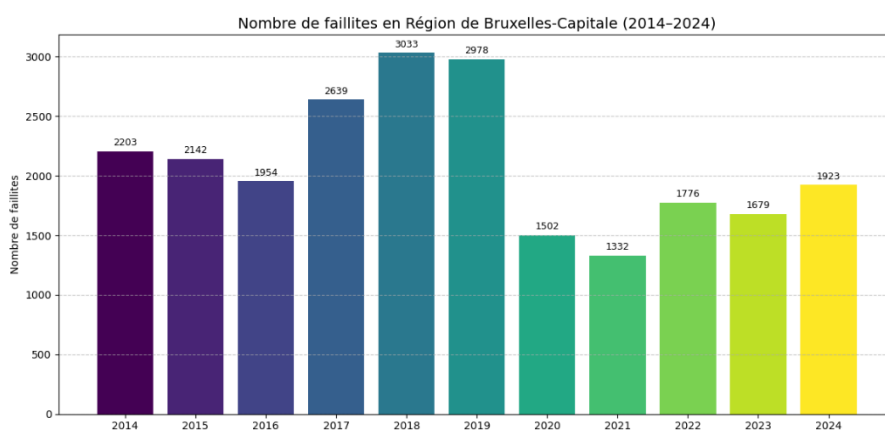
3.3 Uitdagingen op het gebied van tewerkstelling en arbeidsmarkt

3.3.1 *Faillissementen en banenverlies in het BHG*

In 2024 heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 1.923 faillissementen geregistreerd, een stijging ten opzichte van 2023 (1.679) en 2022 (1.776). Ook het aantal banenverliezen is toegenomen en bedroeg 4.814 in 2024, tegenover 4.013 in 2023 en 4.266 in 2022.¹¹⁸ In 2025 gingen in de eerste zes maanden 3.179 banen verloren. Dit aanzienlijke aantal overtreft het vorige record van 2019 met 3,1%.¹¹⁹

Figuur 3: Statbel, [11.067 faillissementen in 2024: resultaten lopen uiteen tussen de regio's](#), gepubliceerd op 17 januari 2025.

Figuur 4: Statbel, [11.067 faillissementen in 2024: contrasterende regionale resultaten](#), gepubliceerd op 17 januari 2025.

¹¹⁷ [Idem](#), pp.54-55.

¹¹⁸ Statbel, [Maandelijks verslag over de evolutie van het aantal faillissementen en het aantal verloren banen in België](#), Statbel, 2025.

¹¹⁹ [Idem](#), p.4.

Deze stijging van het aantal faillissementen vanaf 2022 wordt gedeeltelijk verklaard door het einde van de steunmaatregelen die tijdens de Covid-19-pandemie werden ingevoerd en die het aantal faillissementen tijdelijk hadden afgeremd.¹²⁰ Deze cijfers moeten echter in perspectief worden geplaatst: ze blijven ver onder de niveaus van vóór 2020, d.w.z. vóór de gezondheidscrisis.

Deze cijfers moeten ook gezien worden in de context van de ondernemersdynamiek. In 2022 hebben 8.746 Brusselse ondernemingen hun activiteiten stopgezet, waarvan 1.776 door faillissement. Tegelijkertijd werden in het Gewest 12.445 nieuwe ondernemingen opgericht. Hoewel dit aantal starters vergelijkbaar is met dat van vóór de crisis, blijft het lager dan dat van het decennium 2010. Sinds 2018 is er een geleidelijke vertraging in de oprichting van bedrijven in Brussel.¹²¹

Tot slot werd in 2022 1,5% van de Brusselse bedrijven failliet verklaard. Dit percentage, dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde (0,8%), kan worden verklaard door een dynamischer ondernemersweefsel, kenmerkend voor grote steden, maar ook door een hoger risiconiveau dat inherent is aan deze economische vitaliteit.¹²²

3.3.2 Migratie van bedrijven naar andere gewesten

Het vertrek van bedrijven uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) naar Vlaanderen of Wallonië voedt regelmatig debatten over de economische attractiviteit van de hoofdstad. Deze bewegingen worden vaak geïnterpreteerd als tekenen van een verzwakking van het Brusselse ondernemersweefsel. Uit de beschikbare gegevens blijkt dat dit nochtans niet het geval is. Het fenomeen is gematigd, hoofdzakelijk lokaal en past eerder in een logica van delokalisatie dan in een economische exodus.¹²³

De bedrijfsmigraties worden geregistreerd door Statbel op basis van het DBRIS-register. Het gaat om privébedrijven met minstens één werknemer waarvan het hoofdkantoor tussen twee opeenvolgende jaren naar een andere gemeente verhuist. Het gaat dus voornamelijk om een administratieve verplaatsing, die niet noodzakelijk een volledige transfert van activiteiten of banen weerspiegelt. Deze verhuizingen kunnen ingegeven zijn door fiscale, vastgoed- of logistieke overwegingen.¹²⁴

Over de periode 2009-2020 gaat het om ongeveer 40.994 bewegingen op nationale schaal. Bij 11.364 daarvan was het BHG betrokken, als vertrekpunt of als bestemming. Meer specifiek vertrokken 2.941 bedrijven vanuit Brussel naar een ander Belgisch Gewest, terwijl 2.123 bedrijven vanuit Vlaanderen of Wallonië naar Brussel verhuisden. Het migratiesaldo is dus negatief, met een nettoverlies van 818 hoofdkantoren, wat neerkomt op een vermindering van 6 bedrijven per 1.000 over de hele periode.¹²⁵

¹²⁰ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [Sociaal-economisch overzicht 2024: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), BISA, december 2024, p.23.

¹²¹ [Idem](#), pp.21-24.

¹²² [Ibidem](#).

¹²³ Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), [Welke ondernemingen vestigen zich in of verlaten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?](#), Focus nr. 55 (BISA, 2022).

Pierre-François Wilmotte, [De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), Focus nr. 54, BISA, oktober 2022.

¹²⁴ Pierre-François Wilmotte, [De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), Focus nr. 54, BISA, oktober 2022, p. 2.

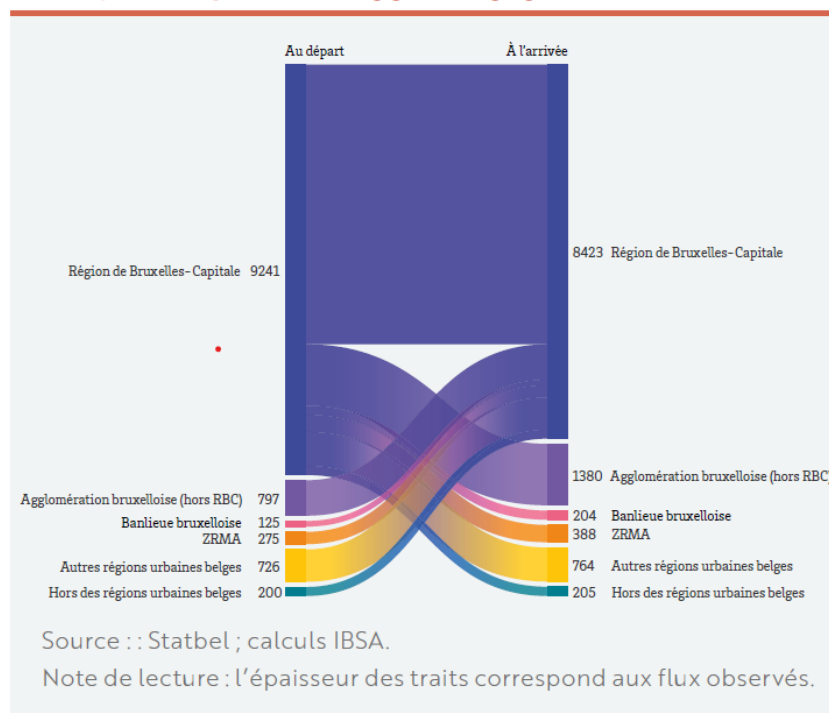
¹²⁵ [Idem](#), p.3.

Kleinere bedrijven (1 tot 4 werknemers) zijn het meest geneigd om te migreren: 488 van hen verlieten het BHG tussen 2009 en 2020. Als we dit vertrek echter relateren aan het totale aantal bedrijven van elke grootte dat in Brussel aanwezig is, zijn het de grote bedrijven (meer dan 100 werknemers) waarvan het vertrek verhoudingsgewijs het meest uitgesproken is: het BHG heeft 17 bedrijven in deze categorie per 1 000 over dezelfde periode verloren.¹²⁶

De sectoren die het meest door het vertrek worden getroffen, zijn commerciële diensten aan personen, informatie en communicatie, en administratieve en ondersteunende diensten. De secundaire sector (industrie en bouw) en de handel worden ook getroffen, maar in mindere mate. Sectoren als de horeca, vervoer en opslag, gezondheidszorg, financiële activiteiten en verzekeringen, onroerend goed en de non-profit tertiaire sector laten daarentegen een migratiesaldo zien dat dicht bij nul ligt.¹²⁷

De meeste bedrijven verlaten het BHG om zich in de randgemeenten van het Brusselse stadsgewest te vestigen, met name in Vlaams- en Waals-Brabant. Het betreft vooral gemeenten zoals Zaventem en Waterloo. Deze migraties zijn over het algemeen van korte afstand, vaak tussen 5 en 10 kilometer, en kunnen worden verklaard door een aantrekkelijker grondaanbod, een betere bereikbaarheid of lagere exploitatiekosten.¹²⁸

8 DIAGRAMME DE SANKEY DES MIGRATIONS DES ENTREPRISES BRUXELLOISES SELON LE NIVEAU D'URBANISATION DES COMMUNES D'ORIGINE ET DE DESTINATION ENTRE 2009 ET 2020

Figuur 5: Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA), *Het vertrek van Brusselse bedrijven naar andere Gewesten van het land*, Focus nr. 55.

¹²⁶ Pierre-François Wilmotte, *De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Focus nr. 54, BISA, oktober 2022, p. 3-4.

¹²⁷ *Idem*, p. 4.

¹²⁸ *Idem*, p.7-10.

Bedrijfsmigratie moet dus niet alleen als een verlies voor het BHG worden geïnterpreteerd. Ze past in een breder proces van suburbanisatie, waarbij bedrijven zich willen vestigen in gebieden die meer ruimte, flexibiliteit en middelen bieden. Dit fenomeen is verre van uniek voor Brussel en kan ook worden waargenomen rondom andere grote Belgische steden zoals Antwerpen, Gent, Luik en Charleroi.¹²⁹

3.3.3 Werkloosheid en omscholing

In juni 2025 telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 90.693 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ), hetzij een stijging van 1,72% ten opzichte van het jaar voordien.¹³⁰ De werkloosheidsgraad bedroeg aldus 14,2% in het eerste kwartaal van 2025, tegenover 6,2% op nationaal niveau. Dit is de hoogste graad van het land, vóór Wallonië (7,5%) en Vlaanderen (4,2%).¹³¹

De werkloosheid in Brussel vertoont grote verschillen. Hoewel mannen iets in de meerderheid zijn (52%), zijn vrouwen nog steeds goed voor bijna de helft van de geregistreerde werklozen. Het aandeel van jongeren onder de 25 en volwassenen van 25 tot 49 jaar neemt toe, terwijl dat van 50-jarigen en ouder licht daalt. De leeftijdsgroep van 25 tot 49 jaar vormt met 64,2% de meerderheid van de werkzoekenden.¹³²

Langdurige werkloosheid blijft zorgwekkend: het aantal personen dat langer dan twee jaar ingeschreven staat, is sterk gestegen (+2,8% in één jaar) en vertegenwoordigt nu 46,8% van de werkzoekenden, tegenover 37% voor degenen die minder dan een jaar werk zoeken. Dit onevenwicht weerspiegelt de moeilijkheden om bepaalde profielen in te schakelen.¹³³

Wat kwalificaties betreft, zijn er steeds meer hooggeschoolde werkzoekenden (+7,3% in één jaar), maar 61,7% is nog steeds laaggeschoold (zonder GHSO of gelijkwaardig diploma).¹³⁴ De niet-erkenning van diploma's blijkt een groot probleem te zijn: in juni 2025 was 45% van de werkzoekenden (hetzij 40.804 personen) een vreemdeling zonder diplomagelijkwaardigheid.¹³⁵

Daarnaast was in juni 2025 bijna één werkzoekende op vijf ook een begunstigde van het OCMW, een cijfer dat sterk is gestegen (+11,3% in één jaar), wat het groeiende verband tussen werkloosheid en sociale onzekerheid aantoont.¹³⁶

Gelijklopen telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 22.349 openstaande betrekkingen in het 1ste kwartaal van 2025, een stijging met 1.073 ten opzichte van het 4de kwartaal van 2024.¹³⁷

¹²⁹ Pierre-François Wilmotte, [De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), Focus nr. 54, BISA, oktober 2022, p.7-10.

¹³⁰ Actiris, [Basisstatistieken - Werkloosheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), geraadpleegd op 4 augustus 2025.

¹³¹ Statbel, [Gekruiste tabellen - Werkgelegenheid en werkloosheid](#), geraadpleegd op 4 augustus 2025.

¹³² Actiris, [Werkloosheidscijfers in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), gepubliceerd op 7 juli 2025, geraadpleegd op 4 augustus 2025.

¹³³ [Ibidem](#).

¹³⁴ [Ibidem](#).

¹³⁵ Actiris, [Basisstatistieken - Werkloosheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), geraadpleegd op 4 augustus 2025.

¹³⁶ Actiris, [Werkloosheidscijfers in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#), gepubliceerd op 7 juli 2025, geraadpleegd op 4 augustus 2025.

¹³⁷ Statbel, [Vacatures op de arbeidsmarkt](#), geraadpleegd op 5 augustus 2025.

Om deze uitdagingen aan te gaan, zijn er verschillende openbare beleidsvoeringen en voorzieningen voor herinschakeling. Actiris, de gewestelijke openbare dienst voor arbeidsbemiddeling, speelt een centrale rol door gepersonaliseerde begeleiding aan te bieden aan werkzoekenden, kwalificerende opleidingen in samenwerking met Bruxelles Formation, First-stages¹³⁸ voor jonge afgestudeerden zonder ervaring, evenals rekruteringsevenementen. Daarnaast ondersteunt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest actief de tewerkstelling aan de hand van maatregelen zoals de activeringspremie¹³⁹ voor werkgevers die langdurige NWWZ aanwerven, doorstromingscontracten die tewerkstelling en opleiding combineren¹⁴⁰, steun voor startende ondernemingen via incubatoren¹⁴¹ en microkredieten.¹⁴²

Tot slot is een verzwarende factor in de analyse van de werkloosheid in Brussel de non-take-up van sociale rechten. Heel wat werkzoekenden genieten niet van de beschikbare steun, hetzij door een gebrek aan informatie, hetzij door ingewikkelde of ontmoedigende administratieve procedures. Dit fenomeen draagt bij tot onzekerheid en belemmert de herinschakeling in het beroepsleven.¹⁴³

4 Economische vooruitzichten

4.1 Economische groeiprognoses

In 2025 zou de groei van het Brusselse BBP tot 0,7% vertragen (tegenover 1,1% in 2024), voornamelijk als gevolg van een terugval in de krediet- en verzekeringssector. De groei van de toegevoegde waarde in deze sector zou immers van 2,8% in 2024 tot 0,8% in 2025 dalen. Deze vertraging zal een aanzienlijke impact op het Brusselse BBP hebben, gezien deze sector goed is voor bijna 20% van dit BBP. De achteruitgang van de industriële activiteit als gevolg van de sluiting van Audi Vorst heeft ook een impact op de economische groei van het Gewest.¹⁴⁴

Prognoses voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de periode 2025-2030 wijzen op een gematigde economische groei, lager dan die van de andere Belgische gewesten: 0,7% in 2026 en 0,6% in 2027. Het gewestelijke BBP zou tussen 2028 en 2030 met gemiddeld 0,9% per jaar groeien, tegenover 1,4% in Vlaanderen en 1,2% in Wallonië.¹⁴⁵

Op middellange termijn zou de groei afgeremd blijven door een geringe bijdrage van de industrie, een sector die in Brussel minder ontwikkeld is dan in de andere Gewesten. De "commerciële diensten" zouden de belangrijkste motor van de groei in de hoofdstad blijven.¹⁴⁶

¹³⁸ Actiris, [First-stage](#), geraadpleegd op 5 augustus 2025.

¹³⁹ Actiris, [Activa Brussels](#), geraadpleegd op 5 augustus 2025.

¹⁴⁰ Actiris, [Doorstromingsprogramma](#), geraadpleegd op 5 augustus 2025.

¹⁴¹ Citydev.brussels, [Incubators.brussels](#), geraadpleegd op 5 augustus 2025.

¹⁴² hub.brussels, [Het microkrediet in Brussel](#), geraadpleegd op 5 augustus 2025.

¹⁴³ Laurence Noël, [Niet-gebruik van rechten en bestaansonzekerheid in het Brussels Gewest](#), Brussels Studies, Collection générale, nr. 157, Université libre de Bruxelles, 2021.

¹⁴⁴ Federaal Planbureau, [Regionale economische vooruitzichten 2025–2030](#), juli 2025, p.22.

¹⁴⁵ [Ibidem](#).

¹⁴⁶ [Idem](#), p.23.

Tableau 4 Structure et croissance de la valeur ajoutée brute aux prix de base de la Région de Bruxelles-Capitale
En pour cent

	Structure à prix courants		Taux de croissance annuel (moyen) (volumes)							
	2023	2030	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028-2030	2024-2030
1. Agriculture	0,0	0,0	-82,8	-37,5	5,9	0,7	1,1	1,1	1,2	1,8
2. Industrie	5,0	3,5	16,9	-2,1	-0,6	-6,9	-1,2	-1,1	-0,4	-1,6
3. Construction	2,2	2,1	-6,1	-3,4	1,7	1,7	0,5	0,0	0,5	0,7
4. Services marchands	72,7	74,4	0,9	0,4	1,3	1,0	1,0	1,0	1,3	1,1
a. Transports et communication	8,8	9,0	6,2	-1,8	0,1	1,7	1,2	1,6	1,6	1,4
b. Commerce et horeca	9,2	8,5	8,3	2,1	-0,2	-0,3	0,0	-0,3	-0,1	-0,1
c. Crédit et assurances	18,7	19,2	-7,0	-0,1	2,8	0,8	0,9	0,9	1,2	1,3
d. Santé et action sociale	5,2	5,5	5,7	2,5	1,8	2,0	1,0	1,1	1,1	1,3
e. Autres services marchands	30,9	32,2	1,5	0,4	1,0	1,0	1,3	1,2	1,6	1,3
5. Services non marchands	20,0	20,1	2,2	2,1	0,7	0,5	-0,1	0,1	0,2	0,2
Total	100,0	100,0	1,7	0,5	1,1	0,5	0,7	0,7	1,0	0,8

Tabel 2: Federaal Planbureau, *Regionale Economische Vooruitzichten 2025-2030*, juli 2025.

De binnenlandse tewerkstelling zou, na een terugval in 2023 en 2024, vanaf 2025 opnieuw moeten stijgen in de drie Gewesten. Dit herstel kan worden verklaard door een gematigde opleving van de economische groei, die gepaard gaat met een arbeidsintensievere opbouw, en door federale arbeidsmarkthervormingen. Zo zorgt de beperking in de tijd van de werkloosheidsuitkeringen voor een grotere stimulans om terug aan het werk te gaan, met een bijzonder uitgesproken impact in Brussel en Wallonië. In de periode 2025-2030 zou de groei van de binnenlandse tewerkstelling sterker blijven in Vlaanderen (+0,9% per jaar) en Wallonië (+0,8%) dan in Brussel (+0,4%). Anderzijds zou de beroepsbevolking sterker groeien in Brussel (+1,2% per jaar), onder impuls van de pendelbewegingen naar Vlaanderen en een nog steeds positieve demografische dynamiek. Deze trend zou leiden tot een gestage daling van de werkloosheidsgraad tot 11,5% in Brussel in 2030, tegenover 15,1% in 2024.¹⁴⁷

Tot slot zouden de jaren 2026-2027 gekenmerkt worden door een zeer geringe groei van de koopkracht (+0,3% per jaar), als gevolg van de hervorming van de werkloosheid en een tijdelijk hoge inflatie. Daarna zou het reëel beschikbaar inkomen per inwoner in Brussel echter met gemiddeld 1,6% per jaar groeien tussen 2028 en 2030, hetzij de beste gewestelijke prestatie, vóór Wallonië (+1,4%) en Vlaanderen (+1,2%).¹⁴⁸

4.2 Innovatie en nieuwe economische opportuniteiten

4.2.1 Gewestelijk plan voor innovatie

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft zijn Gewestelijk Plan voor Innovatie (GPI) 2021-2027 gelanceerd, in samenhang met de *Regional Innovation Strategy for Smart Specialisation* (RIS3), die door de Europese Commissie wordt vereist om toegang tot de EFRO-fondsen te krijgen. Dit plan wil de veerkracht en duurzaamheid van de Brusselse economie versterken door innovatie centraal te stellen in de ecologische, sociale en digitale transitie.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Federaal Planbureau, *Regionale economische vooruitzichten 2025-2030*, juli 2025, pp. 2-3.

¹⁴⁸ *Idem*, pp. 3-4.

¹⁴⁹ Innoviris, *Gewestelijk innovatieplan 2021-2027: Slimme Specialisatiestrategie*, 2021, p.5.

Het GPI hanteert een "opdrachtgerichte" benadering, die bestaat uit het identificeren van de behoeften van de bevolking en de uitdagingen waarmee het Gewest wordt geconfronteerd om daarop met innovatieve oplossingen te reageren. Deze strategie werd op een participatieve manier ontwikkeld, waarbij de actoren van de viervoudige helix (bedrijven, onderzoekers, overheden en het maatschappelijk middenveld) werden betrokken, om ervoor te zorgen dat de gewestelijke uitdagingen op de lokale innovatiecapaciteiten zijn afgestemd.¹⁵⁰

De strategie is rond zes grote uitdagingen opgebouwd: klimaat en energie, mobiliteit, gezonde voeding voor iedereen, optimalisering van de middelen, een inclusieve en representatieve samenleving en gezondheid en welzijn.¹⁵¹ Dankzij deze uitdagingen konden zes strategische innovatiedomeinen (SID's) worden gedefinieerd, waarop de onderzoeks- en investeringsinspanningen worden gericht:¹⁵²

- Geavanceerde digitale technologieën en diensten (transversale SID)
- Klimaat: duurzame gebouwen en infrastructuur
- Optimaal gebruik van de middelen
- Efficiënte en duurzame stedelijke ruimte en stromen
- Gezondheid en gepersonaliseerde en geïntegreerde zorg
- Sociale innovatie, overheidsinnovatie en sociale inclusie

Het actieplan is rond vier pijlers opgebouwd:¹⁵³

1. Ondersteuning van projecten die op de SID's zijn afgestemd
2. Uitstraling en samenwerking buiten het BHG
3. Transversale programma's
4. Sensibilisering voor wetenschappen en technologieën

Innoviris, het gewestelijk innovatieagentschap, coördineert de tenuitvoerlegging van het GPI, met een indicatief budget van 400 miljoen euro over zeven jaar.¹⁵⁴

Door te focussen op innovatie als hefboom voor transformatie biedt het GPI Brussel een unieke kans om economische ontwikkeling, sociale inclusie en ecologische transitie met elkaar te verzoenen.

4.3 Strategieën voor een veerkrachtige en inclusieve economie

4.3.1 GPDO - Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling

Het Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (GPDO), dat in 2018 werd aangenomen, is het strategische stappenplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om tegen 2040 een meer inclusieve, veerkrachtige en duurzame stad uit te bouwen.¹⁵⁵ Het wil het overheidsbeleid op het vlak van

¹⁵⁰ Innoviris, *Gewestelijk innovatieplan 2021-2027: Slimme Specialisatiestrategie*, 2021, p.7.

¹⁵¹ *Idem*, p.18.

¹⁵² *Idem*, pp.22-29.

¹⁵³ *Idem*, pp.30-45.

¹⁵⁴ *Idem*, p.76.

¹⁵⁵ Perspective.brussels, *Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (GPDO)*, Brusselse Hoofdstedelijke Regering, 2018, geraadpleegd op 27 augustus 2025.

ruimtelijke ordening, leefmilieu, economie en mobiliteit sturen, rekening houdend met de sociale en ecologische uitdagingen van vandaag.¹⁵⁶

Op economisch vlak wil het GPDO de lokale verankering van de activiteit versterken door de creatie te bevorderen van banen die aan de profielen van de Brusselaars zijn aangepast. Het moedigt de ontwikkeling van competentiepolen aan die universiteiten, hogescholen en onderzoekscentra verenigen, evenals samenwerkingen tussen industrie en universiteiten, om innovatie en opleiding te stimuleren.¹⁵⁷

Ook de buurt economie wordt op de voorgrond geplaatst: zelfstandige kleine ondernemingen en activiteiten die niet kunnen worden verplaatst, zoals diensten aan personen en circulaire economie, worden ondersteund omwille van hun rol in de sociale cohesie en de dynamiek van de wijken. Deze activiteiten dragen ook bij aan de leefbaarheid van de wijken en aan de lokale sociaaleconomische ontwikkeling.¹⁵⁸

Het GPDO omvat ook een ambitieuze strategie voor het beheer van afvalstoffen en hulpbronnen, alsook voor de circulaire economie door hergebruik, herstelling en preventie te bevorderen. Deze sectoren zijn in volle ontwikkeling, creëren banen voor laaggeschoolden en versterken de korte toeleveringsketens, terwijl ze tegelijkertijd de belangrijke milieu-uitdagingen aangaan.¹⁵⁹

Op internationaal vlak bekleedt Brussel een strategische positie: een groot deel van zijn economie is verbonden met de export en de aanwezigheid van Europese instellingen. Het GPDO voorziet derhalve in meer steun voor exporteurs en focust op toerisme, congressen en innovatie om belangrijke economische spin-offs te genereren en banen te creëren.¹⁶⁰

Tot slot voorziet het plan in een vernieuwd industriebeleid "Productive Brussels", dat rekening houdt met de huidige veranderingen zoals de circulaire transitie, digitalisering en robotisering. Het ondersteunt ook de industriële omschakeling en de ontwikkeling van opleidings- en tewerkstellingspolen in de technische en industriële sectoren.¹⁶¹

4.3.2 GPCE - Gewestelijk Programma voor Circulaire Economie

Het Gewestelijk Programma voor Circulaire Economie (GPCE) is een strategie die in 2016 door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd gelanceerd om zijn economie naar een duurzamer, veerkrachtiger en meer circulair model om te vormen door drie hoofddoelstellingen na te streven. Het wil de milieu-uitdagingen omzetten in economische opportuniteiten, door de ecologische uitdagingen in een ontwikkelingsdynamiek te integreren. Tevens wil het de economie in Brussel verplaatsen door waar mogelijk de lokale productie aan te moedigen, het aantal verplaatsingen te verminderen, het gebruik van het grondgebied te optimaliseren en toegevoegde waarde voor de Brusselaars te creëren. Tot slot wil het GPCE bijdragen tot het creëren van tewerkstelling door de groeisectoren van de circulaire economie te ondersteunen.¹⁶²

¹⁵⁶ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, [Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling \(GPDO\)](#), 2018.

¹⁵⁷ [Idem](#), pp.60 en 126-136.

¹⁵⁸ [Idem](#), p.137.

¹⁵⁹ [Idem](#), p.116.

¹⁶⁰ [Idem](#), p.134.

¹⁶¹ [Idem](#), pp.132 en 139.

¹⁶² Leefmilieu Brussel, [BeCircular - Gewestelijk programma voor circulaire economie](#), Brussels Hoofdstedelijk Gewest, geraadpleegd op 7 augustus 2025.

Het GPCE is gebaseerd op een ambitieuze structuur van 111 maatregelen, verdeeld over vier pijlers: transversaal, sectoraal, territoriaal en governance. Deze maatregelen mobiliseren alle publieke en private actoren en burgers om ecodesign, hergebruik, herstelling, recyclage en verplaatsing van de productie te bevorderen, en tegelijkertijd innovatie en het creëren van lokale banen te stimuleren.¹⁶³

BeCircular is de operationele tak van het GPCE. Het bundelt projectaanvragen, opleidingen, ondersteuning en instrumenten die ter beschikking worden gesteld van bedrijven, verenigingen en burgers om de doelstellingen van het programma te behalen. Met andere woorden, BeCircular laat het toe om de GPCE-strategie in concrete acties op het terrein te vertalen.¹⁶⁴

Het programma wordt gestuurd door Leefmilieu Brussel, in samenwerking met hub.brussels, Innoviris en Net Brussel, en wil van Brussel een pioniersgewest op het vlak van de circulaire economie maken. De initiële periode ervan liep tot 2020, met een update in 2019 om de maatregelen aan de economische, sociale en ecologische ontwikkelingen aan te passen.¹⁶⁵

4.3.3 Shifting Economy

Ten overstaan van de klimaat-, sociale en economische uitdagingen is het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door middel van de Shifting Economy-strategie een grondige transformatie van zijn economisch model aangegaan. Deze strategie, die voor de periode 2022-2030 werd aangenomen en integraal deel uitmaakt van Go4Brussels 2030, wil de economie van het Gewest ombuigen naar duurzame, inclusieve en veerkrachtige modellen.¹⁶⁶

De Shifting Economy wordt gedefinieerd als de geleidelijke transformatie van de Brusselse economische activiteiten om sociale en ecologische uitdagingen aan te gaan en tegelijk de creatie en het behoud van kwaliteitsvolle jobs voor de Brusselaars te waarborgen. Ze is gebaseerd op een geïntegreerde aanpak die economische dynamiek, sociale rechtvaardigheid en milieubescherming met elkaar verbindt, met inachtneming van de beperkingen van onze planeet.¹⁶⁷

De strategie richt zich tot elke entiteit die een economische activiteit uitoefent, of het nu gaat om zelfstandigen, verenigingen, KMO's of grote ondernemingen. Het doel is om de "early adopters" bij hun stappen te ondersteunen, maar ook om zoveel mogelijk bedrijven aan te moedigen om dezelfde weg in te slaan. Hiertoe berust de strategie op drie hoofdbeginselen¹⁶⁸ :

1. De bestaande economische instrumenten aanpassen om ze coherenter te maken.
2. De overheidssteun geleidelijk aan naar voorbeeldige bedrijven op sociaal en milieugebied heroriënteren.
3. Een economie aanmoedigen, die boven op de financiële doelstellingen, het leefmilieu respecteert en een sociaal oogmerk nastreeft.

¹⁶³ Leefmilieu Brussel, [BeCircular - Gewestelijk programma voor circulaire economie](#), Brussels Hoofdstedelijk Gewest, geraadpleegd op 7 augustus 2025.

¹⁶⁴ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, [Over het GPCE](#), [circulareconomy.brussels](#), geraadpleegd op 7 augustus 2025.

¹⁶⁵ Leefmilieu Brussel, [BeCircular - Gewestelijk programma voor circulaire economie](#), Brussels Hoofdstedelijk Gewest, geraadpleegd op 7 augustus 2025.

¹⁶⁶ Brusselse Hoofdstedelijke Regering, [Samenvatting van de Gewestelijke Strategie voor Economische Transitie 2022-2030](#), Shifting Economy, 2022, pp.2-3.

¹⁶⁷ [Idem](#), p.3.

¹⁶⁸ [Idem](#), p.4.

Tegen 2030 zullen alleen bedrijven die zich inzetten voor een transitieaanpak overheidssteun krijgen, met als uiteindelijk doel koolstofneutraliteit tegen 2050.¹⁶⁹

De tenuitvoerlegging van de Shifting Economy wordt door vier gewestelijke besturen gestuurd (Leefmilieu Brussel, Brussel Economie en Werkgelegenheid, hub.brussels, Innoviris), in samenwerking met tal van publieke actoren. Ze is gebaseerd op 224 concrete maatregelen en is opgebouwd rond 7 economische hefboomen en 4 transversale beleidslijnen, die met name op de sectoren voeding, middelen en afvalstoffen, bouw, culturele en creatieve industrieën, mobiliteit en gezondheid zijn gericht.¹⁷⁰

De Shifting Economy sluit aan bij de doelstellingen van duurzame ontwikkeling van de VN en de Europese Green Deal, en speelt tegelijkertijd in op de specifieke kenmerken van het Brussels Gewest: een innovatieve metropool die gekenmerkt wordt door grote sociale ongelijkheden. De ambitie is om van Brussel een stedelijk transitie-model te maken dat economische welvaart met sociale gelijkheid kan verzoenen.¹⁷¹

4.3.4 Go4Brussels2030

De strategie Go4Brussels 2030 (S2030) is het vijfde sociaaleconomische akkoord tussen de Brusselse Regering en de sociale partners binnen Brupartners, het economische en sociale overlegorgaan van het Gewest. Deze strategie, die op 16 januari 2020 werd ondertekend, heeft tot doel Brussel te begeleiden bij diens overgang naar een duurzame, inclusieve en veerkrachtige economie.¹⁷²

Ze is gebaseerd op twee belangrijke beginselen¹⁷³ :

- Duurzame economische transitie, met steun voor sectoren die op de circulaire economie, sociaal en democratisch ondernemerschap en digitalisering zijn gericht;
- Het verbeteren van de opleidingen voor werkzoekenden en het aanpassen van het opleidingsaanbod aan de behoeften van de ondernemingen.

De strategie is opgebouwd rond 17 strategische doelstellingen, verdeeld tussen de gewestelijke bevoegdheden (economie, fiscaliteit, mobiliteit, ...) en de communautaire bevoegdheden (opleiding, tewerkstelling, onderwijs, ...). Deze doelstellingen worden elk jaar vertaald in prioritaire beleidswerven, die worden vastgesteld tijdens de jaarlijkse Sociale Top, om ervoor te zorgen dat ze voortdurend aan de actuele uitdagingen worden aangepast.¹⁷⁴

Om haar doelstellingen te behalen, maakt de strategie Go4Brussels 2030 gebruik van een aantal instrumenten, waaronder het "Small Business Act"-actieplan. Dit plan, dat oorspronkelijk in 2016 werd gelanceerd, heeft als doel 77 maatregelen te implementeren op basis van vijf pijlers, om van het Brussels Gewest tegen 2025 een kmo-vriendelijke regio te maken.¹⁷⁵ In het kader van de S2030-

¹⁶⁹ Brusselse Hoofdstedelijke Regering, [Samenvatting van de Gewestelijke Strategie voor Economische Transitie 2022-2030](#), Shifting Economy, 2022, p.4.

¹⁷⁰ [Idem](#), pp.4-5.

¹⁷¹ [Idem](#), pp.2-3.

¹⁷² Brussels Hoofdstedelijk Gewest, [Go4Brussels 2030: strategisch meerjarenplan](#).

¹⁷³ [Ibidem](#).

¹⁷⁴ Brupartners, [Strategie Go4Brussels 2030](#).

¹⁷⁵ Brussel Economie en Werkgelegenheid, [Gewestelijke strategieën](#), geraadpleegd op 27 augustus 2025.

strategie zal dit plan worden bijgewerkt om een hefboom voor de economische transitie te worden, zodat alle ondernemers zich ten volle bij deze dynamiek zouden kunnen aansluiten.¹⁷⁶

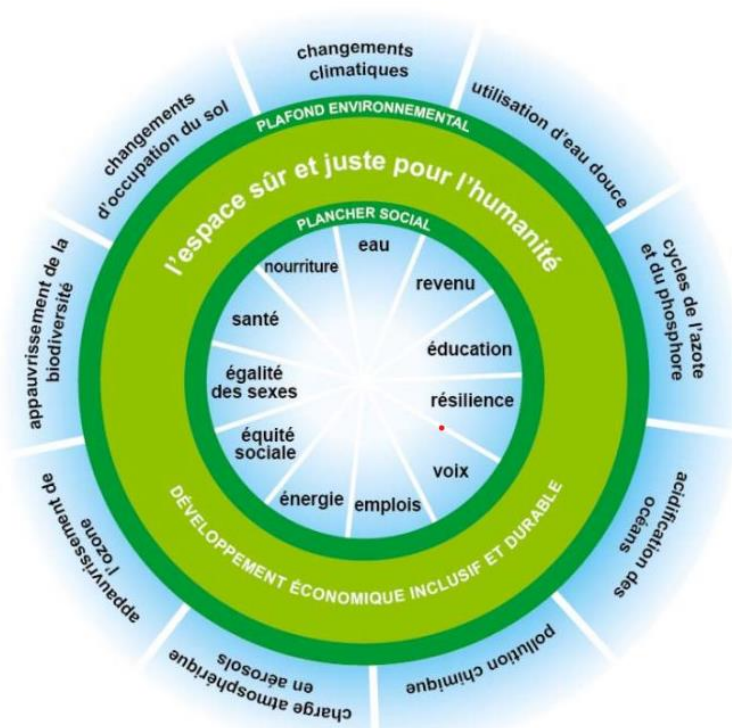
De tenuitvoerlegging van de strategie wordt door publieke en private actoren verzekerd en door het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) geëvalueerd. De Gewestelijke Overheidsdienst Brussel staat in voor de administratieve en operationele opvolging.¹⁷⁷

Go4Brussels 2030 past ook in een logica van permanent overleg, nauwgezette opvolging en transparante evaluatie. Ze weerspiegelt de ambitie van het Gewest om van Brussel een inclusieve, innovatieve en milieuvriendelijke metropool te maken.

Tot slot is Go4Brussels 2030 gebaseerd op een dynamiek van transversale beleidslijnen en vereenvoudigde governance-processen, waaruit duidelijk de wens blijkt om het overheidsoptreden te ontzuilen om de uitdagingen van de economische en sociale transitie aan te gaan.¹⁷⁸

4.3.5 Donut.Brussel

De Donut-theorie werd door de Britse econome Kate Raworth ontwikkeld en stelt een nieuw kompas voor om samenlevingen naar duurzame welvaart te leiden. Ze is gebaseerd op twee fundamentele beperkingen: de sociale bodem, die de essentiële behoeften vertegenwoordigt waarin moet worden voorzien om iedereen een waardig leven te waarborgen, en het ecologische plafond, dat de drempels afbakt die niet mogen worden overschreden om de evenwichten van de planeet te bewaren.¹⁷⁹

Figuur 6: Oxfam Frankrijk, *De donuttheorie: een nieuwe economie is mogelijk*, gepubliceerd op 7 december 2020.

Brusselse Hoofdstedelijke Regering, *Strategie Go4Brussels 2030: Naar een economische, maatschappelijke en milieutransitie voor Brussel*, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, bijgewerkt op 24 februari 2021, pp. 13-15.

¹⁷⁷ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, *Go4Brussels 2030: strategisch meerjarenplan*.

¹⁷⁸ Brupartners, *Strategie Go4Brussels 2030*.

¹⁷⁹ Confluences VZW, *Document 1 - Samenvatting van de resultaten*, Confluences, 2021, p.10.

Tussen deze twee cirkels ligt de "eerlijke en veilige ruimte" voor de mensheid, waar menselijke activiteiten zich kunnen ontplooiën zonder de sociale waardigheid, noch de ecologische duurzaamheid in gevaar te brengen. Deze systemische benadering nodigt ons uit om de economie opnieuw te bekijken als een integraal onderdeel van de samenleving en de biosfeer, in plaats van als een autonome entiteit.¹⁸⁰

Dit model, dat zowel eenvoudig is qua vorm als diepgaand in zijn implicaties, werd aangepast aan de schaal van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het kader van het project Brussels Donut, dat door Brussel Economie en Werkgelegenheid wordt gesteund. Het doel? Nagaan hoe dit kompas de economische, sociale en ecologische transitie van het Gewest kan begeleiden.¹⁸¹

De Donut wordt "opgedeeld" in vier stukken die twee dimensies (sociaal en ecologisch) met twee schalen (lokaal en globaal)¹⁸² kruisen:

- **Lokaal-sociaal:** hoe kunnen we de Brusselaars een bevredigend leven waarborgen?
- **Lokaal-ecologisch:** hoe kunnen we het Gewest in zijn natuurlijke omgeving laten gedijen?
- **Globaal-ecologisch:** hoe kunnen we de planetaire beperkingen in onze levenswijzen respecteren?
- **Globaal-sociaal:** hoe kunnen we voorkomen dat onze keuzes het welzijn van bevolkingsgroepen elders in de wereld schaden?

Deze stukken werden op vier actieniveaus toegepast: het gewestelijk portret (macro), het overheidsbeleid (meso), de lokale organisaties (micro) en de alledaagse dingen (nano).¹⁸³

Naast de diagnose biedt het Brusselse Donut-project methodologische instrumenten¹⁸⁴ om de Donut in actie te brengen. Er werden workshops met besturen georganiseerd om het overheidsbeleid aan de hand van de vier stukken te analyseren.¹⁸⁵

Het Brusselse Donut-project roept op tot de oprichting van een Donut-coalitie in Brussel, die een verscheidenheid aan actoren samenbrengt rond een gemeenschappelijke ruimte van waarden, tussen de sociale bodem en het ecologische plafond. Het doel van deze coalitie zou zijn om experimenten samen te brengen, methodologieën te verfijnen, kennis te produceren en debatten te stimuleren, om van de Donut een gemeenschappelijk referentiekader voor de economische, sociale en ecologische transitie van het Gewest te maken.¹⁸⁶

4.4 Digitalisering van de Brusselse economie

4.4.1 *Brussels Smart City*

De Brussels Smart City-strategie wordt door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gedragen en wil de levenskwaliteit van burgers en ondernemingen verbeteren door slimme oplossingen op basis van

¹⁸⁰ Confluences VZW, *Document 1 - Samenvatting van de resultaten*, Confluences, 2021, p. 11.

¹⁸¹ *Idem*, pp. 7-11.

¹⁸² Confluences VZW, *Document 2 - Lessen voor het Brussels Gewest*, Confluences, 2021, p. 6.

¹⁸³ *Idem*, p. 7.

¹⁸⁴ Confluences VZW, *Document 3 - Tools om de donut in actie om te zetten*, Confluences, 2021.

¹⁸⁵ Confluences VZW, *Document 2 - Lessen voor het Brussels Gewest*, Confluences, 2021, p. 17-19.

¹⁸⁶ *Idem*, pp. 29-31.

digitale gegevens en technologieën te integreren. Deze aanpak maakt deel uit van een proces van duurzame, inclusieve en innovatieve stedelijke transformatie.¹⁸⁷

Brussels Smart City is gebaseerd op zes actiegebieden: slimme economie, digitale governance, duurzaam leefmilieu, slimme mobiliteit, geïnformeerde bevolking en geoptimaliseerde levensomstandigheden.¹⁸⁸

De strategie is gebaseerd op samenwerking tussen besturen, burgers, ondernemingen en de academische wereld, volgens het viervoudige helixmodel. Het Smart City Office, het coördinerende orgaan, zorgt ervoor dat projecten coherent zijn en het hele Gewest ten goede komen.¹⁸⁹

De DESI 2021-index (Digital Economy and Society Index) meet de digitale prestaties van het Gewest in vier belangrijke dimensies: menselijk kapitaal, connectiviteit, integratie van digitale technologieën en digitale overheidsdiensten. Uit de resultaten blijkt dat Brussel een score van 58 behaalt, hoger dan die van België (54) en de EU-27 (51). Het Gewest onderscheidt zich met name in de integratie van digitale technologieën door ondernemingen en in menselijk kapitaal, met 61% van de burgers die over digitale basisvaardigheden beschikken en een beroepsbevolking die voor 7% uit ICT-specialisten bestaat.¹⁹⁰

Er liggen echter nog grote uitdagingen in het verschiep, met name op het vlak van digitale infrastructuur (5G-netwerken, coherente digitale overheidsdiensten, enz.). De prestaties van het Brussels Gewest blijven nog steeds achter bij die van de meest geavanceerde Europese landen en er zijn gerichte inspanningen nodig om deze kloven te dichten.¹⁹¹

4.4.2 Digitalisering van de Brusselse ondernemingen

In Brussel is de digitalisering van ondernemingen een strategische hefboom voor de versterking van het gewestelijke concurrentievermogen. Brusselse ondernemingen zijn begonnen met digitaliseren, maar niet allemaal in hetzelfde tempo en in dezelfde mate van maturiteit. Hoewel 85% zijn facturatie en boekhouding heeft geautomatiseerd, heeft slechts 26% specifiek digitale profielen en heeft 21% een plan voor de ontwikkeling van digitale vaardigheden.¹⁹²

De meerderheid van de bedrijfsleiders ziet digitalisering als een strategische opportuniteit (67%). Brusselse ondernemingen zien digitalisering als een manier om hun prestaties te verbeteren (46%), beter in te spelen op de behoeften van de klant (32%) en hun aanbod te diversifiëren (24%). Tijdgebrek (47%) en interne vaardigheden (20%) blijven echter de belangrijkste obstakels voor een verdergaande transformatie.¹⁹³

¹⁸⁷ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, [De Brussels Smart City-strategie](#), geraadpleegd op 11 augustus 2025.

¹⁸⁸ [Ibidem](#).

¹⁸⁹ [Ibidem](#).

¹⁹⁰ Roger Kalenga Mpala, [Digitalisering van de economie en de maatschappij: waar staan we in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?](#), Focus nr. 60, BISA, juli 2023, pp. 2-4.

¹⁹¹ [Idem](#), p. 8.

¹⁹² [hub.brussels, Digitale maturiteitsbarometer 2024: De digitalisering van Brussels bedrijven in 9 vragen](#), hub.brussels, 2024, pp. 8, 15 en 17.

¹⁹³ [Idem](#), pp. 9-11.

Hoewel 71% van de ondernemingen een website heeft, verkoopt slechts 31% online.¹⁹⁴ Sociale netwerken zijn sterk aanwezig (Facebook: 63%, LinkedIn: 59%, Instagram: 55%), maar 42% van de ondernemingen heeft geen gedifferentieerde strategie voor elk van deze platformen. Bovendien meet minder dan de helft de doeltreffendheid van hun digitale aanwezigheid.¹⁹⁵

De toepassing van geavanceerde technologieën blijft in de minderheid. Slechts 28% van de ondernemingen heeft generatieve AI geïntegreerd, voornamelijk voor het opstellen van rapporten en marketingcontent. Er zijn heel wat obstakels: moeilijkheden bij het identificeren van relevante use cases, zorgen op het gebied van beveiliging en vertrouwelijkheid, gebrek aan vaardigheden en hoge kosten. Opleiding in AI is nog zeldzaam: 75% van de ondernemingen heeft geen enkel programma. Andere technologieën (Big Data, blockchain, drones, ...) blijven marginaal.¹⁹⁶

Tot slot blijft cyberbeveiliging, ondanks het groeiende bewustzijn, een zwak punt. Terwijl 45% van de ondernemingen in de twee jaar voorafgaand aan de publicatie van de barometer 2024 een IT-incident heeft gehad, heeft slechts 29% een beveiligingsaudit uitgevoerd.¹⁹⁷

Kortom, de digitalisering van de Brusselse ondernemingen is aan de gang, maar blijft ongelijk verdeeld en vaak beperkt tot essentiële functies. Als Brussel een Europese leider in digitale transformatie wil worden, is het van cruciaal belang om vaardigheden te versterken, investeringen te ondersteunen en een innovatiecultuur te bevorderen.¹⁹⁸

4.4.3 Brussel in het tijdperk van AI

Artificiële intelligentie (AI) doet zich vandaag gelden als een belangrijke hefboom voor economische transformatie. In Brussel beperkt deze technologie zich niet langer tot de onderzoekslaboratoria: ze dringt stilaan door tot de ondernemingen en het leven van de burgers. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is zich bewust van het potentieel van AI en heeft al heel vroeg in de ontwikkeling ervan geïnvesteerd.¹⁹⁹

In 2016 heeft Innoviris, het Brussels agentschap voor onderzoek en innovatie, een eerste aan AI gewijde projectaanvraag gelanceerd, met een initiële financiering van 10,9 miljoen euro. Sindsdien is er meer dan 35 miljoen euro in programma's ter ondersteuning van AI-onderzoek en -innovatie geïnvesteerd.²⁰⁰

Twee kernprojecten illustreren het engagement van het Gewest:

- **FARI - AI for the Common Good Institute:** als resultaat van een samenwerking tussen de ULB en de VUB wil FARI een ethische, transparante en inclusieve AI ontwikkelen en promoten. Het instituut begeleidt burgers, ondernemingen en besturen bij de verantwoorde toepassing van AI, met de nadruk op verklaarbare technologieën, open gegevens en robotica waarbij de mens

¹⁹⁴ hub.brussels, *Digitale maturiteitsbarometer 2024: De digitalisering van Brussels bedrijven in 9 vragen*, hub.brussels, 2024, 2024, p. 32.

¹⁹⁵ *Idem*, pp. 27-29.

¹⁹⁶ *Idem*, pp. 37-40.

¹⁹⁷ *Idem*, p. 23.

¹⁹⁸ *Idem*, p.44.

¹⁹⁹ Innoviris, *Kunstmatige intelligentie in Brussel*, geraadpleegd op 12 augustus 2025.

²⁰⁰ *Ibidem*.

centraal staat. FARI geniet een financiële steun van 10 miljoen euro, met name via Innoviris en het Europese Herstelplan.²⁰¹

- **SustAln.brussels - European Digital Innovation Hub (EDIH):** deze hub wordt door Sirris, Agoria, BeCentral, de VUB en de ULB gecoördineerd en fungeert als uniek toegangspunt voor digitale en duurzame innovatie in Brussel. Het begeleidt ondernemingen bij de integratie van AI en andere opkomende technologieën, rekening houdend met de doelstellingen van duurzame ontwikkeling. SustAln.brussels biedt diensten van advies, opleiding en technologische testen voorafgaand aan investeringen.²⁰²

Artificiële intelligentie is een strategische opportuniteit voor de Brusselse economie, maar brengt ook een hele reeks uitdagingen met zich mee. In een rapport van Actiris dat in november 2024 werd gepubliceerd, wordt de impact ervan op de Brusselse arbeidsmarkt geanalyseerd. Daaruit blijkt dat 73% van de tewerkgestelden in het Brussels Gewest in de komende jaren in hoge mate aan AI zal worden blootgesteld. Dit vertegenwoordigt een totaal van ongeveer 360.000 werknemers. Daarvan zal 40% sterk complementair zijn met AI, maar 33% (163.614 banen) slechts in geringe mate.

Wat de binnenlandse tewerkstelling betreft, zal 77,4% (d.w.z. 643.115 banen) sterk blootgesteld zijn aan AI, terwijl 316.241 banen in geringe mate complementair zullen zijn (d.w.z. 39% van de totale binnenlandse tewerkstelling). De gewestelijke tewerkstelling is dus zeer kwetsbaar voor technologische vooruitgang, wat het Gewest voor grote uitdagingen stelt.²⁰³

4.4.4 Digitalcity.brussels

Ten overstaan van de snel evoluerende technologieën en een groeiend tekort aan digitale vaardigheden doet digitalcity.brussels zich gelden als een centrale speler in het Brusselse landschap. Digitalcity.brussels is ontstaan uit een partnerschap tussen publieke en private actoren (Actiris, Bruxelles Formation, VDAB, ...) en wil tegemoetkomen aan de groeiende behoeften aan digitale vaardigheden.²⁰⁴

Het centrum biedt gespecialiseerde opleidingen en moderne technologische faciliteiten (laboratoria, digitale mediastudio, enz.) aan. Het maakt ook de validatie van vaardigheden en de begeleiding van werkzoekenden mogelijk, zodat deze gemakkelijker in digitale beroepen zouden kunnen worden ingeschakeld.²⁰⁵

Naast opleidingen volgt Digitalcity de sector actief op, waarbij technologische trends en opkomende marktbehoeften worden geïdentificeerd. Zo kan er op de evoluties worden geanticipeerd en kunnen de aangeboden trajecten voortdurend worden bijgestuurd.²⁰⁶

²⁰¹ Innoviris, *FARI - AI for the Common Good Institute*, geraadpleegd op 12 augustus 2025.

²⁰² Innoviris, *sustAln.brussels - European Digital Innovation Hub*, geraadpleegd op 12 augustus 2025; SustAln.brussels, *Officiële website*, geraadpleegd op 12 augustus 2025.

²⁰³ Actiris, *Impact van artificiële intelligentie op de Brusselse arbeidsmarkt*, View.brussels, november 2024, pp.11 en 15.

²⁰⁴ Digitalcity.brussels, «*Onthaal*», *Digitalcity.brussels*, geraadpleegd op 27 augustus 2025.

²⁰⁵ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, «*Digitalcity.brussels*», *be.brussels*, geraadpleegd op 27 augustus 2025.

²⁰⁶ *Ibidem*.

5 Gewestelijke instrumenten voor economische ontwikkeling

5.1 Brusselse overheidsinstanties ter ondersteuning van de economie en het bedrijfsleven

5.1.1 Brussel Economie en Werkgelegenheid

Brussel Economie en Werkgelegenheid (BEW) is één van de acht besturen van de Brusselse Gewestelijke Overheidsdienst en heeft als opdracht een duurzame en inclusieve economie te bevorderen. BEW houdt bij zijn acties rekening met de specifieke kenmerken van het Brusselse economische weefsel en ondersteunt terzelfder tijd actief de creatie en het behoud van de tewerkstelling in het Gewest.²⁰⁷

Het bestuur richt zich in de eerste plaats tot ondernemingen, zelfstandigen, kandidaat-ondernemers en werknemers. Het biedt een brede waaier aan diensten en ondersteuning aan²⁰⁸:

- **Premies en financieringen** voor investeringsprojecten, opleidingen of de ontwikkeling van erkende activiteiten.
- **Persoonlijke begeleiding** voor administratieve procedures en innovatieve projecten.
- **Steun voor opleiding** via met name betaald educatief verlof en opleidingsfondsen voor dienstencheque-ondernemingen.
- **Voedingsanalyses** via het BRUCEFO-laboratorium²⁰⁹, dat in de voedingsmiddelensector is gespecialiseerd.

5.1.2 Finance&Invest.Brussels

Finance&invest.brussels is een naamloze vennootschap van openbaar nut die een strategische rol speelt in de economische ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Haar belangrijkste opdracht is het vergemakkelijken en vervolledigen van de financieringsketen voor waarde-creërende ondernemingen, door tussen te komen op sleutelmomenten in hun trajecten: oprichting, ontwikkeling, innovatie, internationalisering, milieutransitie en overname-overdracht.²¹⁰

De instantie richt zich op twee verschillende doelgroepen²¹¹:

- **Startups, scale-ups en KMO's**, met investeringen van 100.000 € tot 5 miljoen €;
- **ZKO's, sociale ondernemingen en coöperaties**, ondersteund via haar dochtermaatschappij Brusoc, met bedragen van 5.000 € tot 150.000 €.

²⁰⁷ Brussel Economie en Werkgelegenheid, «[Over ons](#)», geraadpleegd op 12 augustus 2025.

²⁰⁸ [Ibidem](#).

²⁰⁹ Brussel Economie en Werkgelegenheid, «[BRUCEFO: Brussels centre for food expertises](#)», geraadpleegd op 13 augustus.

²¹⁰ Finance&invest.brussels, «[Over ons](#)», geraadpleegd op 13 augustus 2025.

²¹¹ [Ibidem](#).

Finance&invest.brussels treedt op als een voorbeeldige investeerder en biedt concrete oplossingen in de vorm van leningen, kapitaaldeelnames of garanties aan. Finance&invest.brussels geeft de voorkeur aan kapitaalinvesteringen, vaak als minderheidsaandeelhouder, om het durfkapitaal in Brussel te stimuleren.²¹²

De ambitie van finance&invest.brussels is tweeledig²¹³:

1. **De gewestelijke economie stimuleren** in samenhang met het overheidsbeleid, door met name de transitie naar duurzame en maatschappelijk verantwoorde economische modellen te ondersteunen via, onder andere, de economische transitiefondsen.²¹⁴
2. **Zorgen voor strikt beheer** en rendabiliteit van de markt in overeenstemming met de investeringsrisico's.

Tot slot draagt finance&invest.brussels bij tot de attractiviteit en de uitstraling van Brussel als hoofdstad van het ondernemerschap, door de opkomst van veelbelovende projecten te bevorderen en het lokale ecosysteem te versterken.²¹⁵

5.1.3 CityDev.Brussels

Sinds de oprichting ervan in 1974 speelt citydev.brussels (voorheen "Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij van Brussel") een centrale rol in de economische en stedelijke ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Als gewestelijke overheidsinstelling fungeert ze als katalysator voor gemengde vastgoedprojecten, wederopleving van wijken en actieve ondersteuning van lokale ondernemingen, in het bijzonder in de productieve, ambachtelijke en innovatieve sectoren.²¹⁶

Citydev.brussels draagt actief bij tot de economische ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door industriële, semi-industriële, ambachtelijke en dienstverlenende ondernemingen met een hoge toegevoegde waarde naar het Gewest aan te trekken en ze daar te behouden. Dankzij een gedetailleerde analyse van de behoeften van de economische actoren - van ambachten tot industrie, met inbegrip van KMO's en ZKO's - biedt de instelling geschikte vastgoedinfrastructuren (terreinen of gebouwen) tegen voordelige voorwaarden aan. Deze oplossingen omvatten industrie- en wetenschapsparken, parken voor KMO's en ZKO's, bedrijfsgebouwen, incubatoren, FabLabs en andere voorzieningen om de vestiging en groei van ondernemingen te bevorderen.²¹⁷

De instelling helpt ondernemingen ook bij hun zoektocht naar panden via tools zoals Inventimmo, een platform dat het professioneel vastgoedaanbod in het Brussels Gewest centraliseert.²¹⁸

²¹² Finance&invest.brussels, «[Over ons](#)», geraadpleegd op 13 augustus 2025.

²¹³ [Ibidem](#).

²¹⁴ Finance&invest.brussels, [Jaarverslag 2023](#) (finance&invest.brussels, mei 2024), p.17.

²¹⁵ Finance&invest.brussels, «[Over ons](#)», geraadpleegd op 13 augustus 2025.

²¹⁶ Citydev.brussels, «[Over citydev.brussels](#)», geraadpleegd op 13 augustus 2025.

²¹⁷ Citydev.brussels, «[Over citydev.brussels](#)», geraadpleegd op 13 augustus 2025; Citydev.brussels, «[Onze opdrachten](#)», geraadpleegd op 13 augustus 2025.

²¹⁸ Citydev.brussels, [Activiteitenverslag 2024](#), Citydev.brussels, 2025, p.39.

In 2024 beheerde Citydev.brussels 56 bedrijfsterreinen met een oppervlakte van 190 hectare en meer dan 270.000 m² gebouwen, die 448 bedrijven huisvestten en 18.835 banen genereerden.²¹⁹

5.1.4 Hub.brussels

Hub.brussels, het Brussels Agentschap voor Ondernemerschap, is een centrale publieke actor in de economische ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hub.brussels heeft als belangrijkste opdracht het stimuleren, structureren en vergemakkelijken van het ondernemerschap door te zorgen voor een billijke toegang tot middelen, informatie en economische opportuniteiten.²²⁰

In het hart van de voorziening fungeert hub.info²²¹ als uniek gewestelijk loket voor informatie en oriëntatie van ondernemers. Deze dienst centraliseert verzoeken met betrekking tot het opzetten, ontwikkelen of internationaliseren van economische activiteiten. Er wordt gezorgd voor vlotte relaties met publieke en private voorzieningen, terwijl een aanwezigheid op het terrein via lokale permanenties, thematische evenementen en zelfdiagnose-instrumenten wordt verzekerd.²²²

Hub.brussels heeft verschillende kernprioriteiten:

1. **Toegankelijkheid tot ondernemerschap:** door het wegnemen van sociale, administratieve en taalbarrières bevordert het agentschap de economische inclusie van gediversifieerde groepen, met name vrouwen, nieuwkomers en werkzoekenden.²²³
2. **Duurzame economische transitie:** hub.brussels begeleidt ondernemingen bij het invoeren van duurzamere, circulaire en veerkrachtigere modellen, in lijn met de gewestelijke Shifting Economy-strategie.²²⁴
3. **Internationale uitstraling:** het agentschap ondersteunt de export, trekt buitenlandse investeerders aan en versterkt de zichtbaarheid van de Brusselse ondernemingen in het buitenland dankzij een netwerk van economische kantoren en programma's zoals de Export Accelerator.²²⁵
4. **Economische waarneming en analyse:** door studies, aanbevelingen en tools te produceren, informeert hub.brussels het overheidsbeleid en de ondernemersstrategieën.²²⁶

Om deze pijlers te versterken, beheert hub.brussels verschillende sectorale clusters, die echte platformen voor samenwerking tussen ondernemingen en instellingen zijn. Deze clusters maken het mogelijk om innovatie in belangrijke domeinen te structureren²²⁷:

- **ecobuild.brussels:** duurzaam bouwen en renoveren.
- **lifetech.brussels:** medische apparatuur en e-health.

²¹⁹ Citydev.brussels, *Activiteitenverslag 2024*, Citydev.brussels, 2025, pp. 32-33.

²²⁰ hub.brussels, «*Onze identiteit*», geraadpleegd op 14 augustus 2025.

²²¹ hub.brussels, «*hub.info - Infopunt voor ondernemers*», geraadpleegd op 14 augustus 2025.

²²² hub.brussels, *Jaarverslag 2024*, Brussels Agentschap voor het Ondernemerschap, 2024, pp. 18 en 30-36.

²²³ *Idem*, pp. 14-20.

²²⁴ *Idem*, pp. 21-29.

²²⁵ *Idem*, pp. 37-42.

²²⁶ *Idem*, pp. 43-46.

²²⁷ hub.brussels, «*Bedrijfsnetwerken in Brussel: onze clusters*», geraadpleegd op 14 augustus 2025.

- **circlemade.brussels** : circulaire economie.
- **play.brussels**: film, tv, webseries en interactieve games.
- **software.hub**: software en industrie.
- **hospitality.brussels**: toerisme, evenementen en cultuur.

Gelijklopend ondersteunen initiatieven zoals het creative.hub-netwerk specifieke sectoren, met name de culturele en creatieve industrieën.²²⁸ Het agentschap speelt ook een coördinerende rol tussen de gewestelijke overheidsinstellingen, met name via de Raad voor Economische Coördinatie, om veelbelovende sociaaleconomische projecten voor het Gewest te ondersteunen.²²⁹

5.1.5 Innoviris

Innoviris is de overheidsinstelling die verantwoordelijk is voor het ondersteunen van onderzoek en innovatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De centrale opdracht is het financieren en stimuleren van onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten (O&O) die een antwoord bieden op de sociale en economische uitdagingen van het Gewest.²³⁰

Innoviris fungeert als economische hefboom door O&O&I-projecten (onderzoek, ontwikkeling en innovatie) te co-financieren, waardoor Brusselse ondernemingen meer en doeltreffender in innovatie kunnen investeren. Deze steun bevordert de creatie van banen, versterkt het concurrentievermogen van de ondernemingen en maakt het Gewest attractiever voor talent en investeerders.²³¹

Het programma **Innovation Journey** illustreert deze dynamiek door ondernemingen in elke fase van hun ontwikkeling te begeleiden, van idee tot marktintroductie. Innoviris werkt ook samen met innovatiehubs zoals sustAln.brussels en CoopCity (Brussels centrum voor sociaal en coöperatief ondernemerschap) om innovatieve ondernemingen te identificeren en te begeleiden.²³²

De belangrijkste initiatieven van Innoviris omvatten:

- **Innovation Vouchers**²³³ om KMO's gemakkelijker toegang tot expertisecentra te geven,
- **Feasibility Studies & Proof of Business**²³⁴ om de technische en commerciële haalbaarheid van innovaties te valideren.
- **Circular Innovation**²³⁵ om projecten op basis van hergebruik en recyclage aan te moedigen.
- **Prove Your Social Innovation**²³⁶ om sociale en democratische ondernemingen te ondersteunen.

²²⁸ hub.brussels, [Overlegplatform voor steunorganisaties van de culturele en creatieve industrieën](#), geraadpleegd op 14 augustus 2025.

²²⁹ hub.brussels, [Jaarverslag 2024](#), Brussels Agentschap voor het Ondernemerschap, p.34.

²³⁰ Innoviris, «[Missie en visie](#)», geraadpleegd op 14 augustus 2025.

²³¹ Innoviris, [Activiteitenverslag 2024](#), Innoviris, 2025, p. 9.

²³² [Idem](#), p. 13.

²³³ [Idem](#), p. 16.

²³⁴ [Idem](#), p. 17.

²³⁵ [Idem](#), p. 18.

²³⁶ [Idem](#), p. 20.

- **Patents**²³⁷ om jonge ondernemingen te helpen hun intellectuele eigendom te beschermen.
- **Innovative Starters Award**²³⁸ om startups met een hoogtechnologisch en maatschappelijk potentieel te begeleiden.

Tot slot biedt Innoviris strategische en technologische begeleidingsdiensten aan via partners zoals de collectieve centra **Sirris** (technologie) en **Buildwise** (bouw).²³⁹

5.1.6 Haven van Brussel

De Haven van Brussel speelt een centrale rol in de economische ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Als instelling van openbaar nut is ze verantwoordelijk voor het beheer, de exploitatie en de ontwikkeling van het kanaal, de haven en zijn infrastructuur.²⁴⁰

De Haven van Brussel heeft een strategische ligging, in het hart van de Brusselse markt en is via zee, binnenvaart, spoor en weg met het hele Europese netwerk verbonden. De Haven biedt concessies aan ondernemingen die hun activiteiten willen ontwikkelen, waarbij de gunningscriteria gebaseerd zijn op het gebruik van de waterweg en het creëren van banen. De duur van de concessies varieert naargelang de gedane investeringen. Naast de terreinen stelt de Haven ook opslagruimte in het TIR-centrum en kantoorruimte ter beschikking.²⁴¹

5.2 Brusselse actoren ter ondersteuning van het bedrijfsleven

5.2.1 Beci

Brussels Enterprises Commerce and Industry (Beci) speelt een centrale rol in de economische ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Beci is het resultaat van een fusie tussen de Kamer van Handel en Nijverheid van Brussel (KHNB) en het Verbond van Ondernemingen te Brussel (VOB) en vertegenwoordigt vandaag meer dan 35.000 ondernemingen en twee derde van de tewerkstelling in Brussel.²⁴²

BECI biedt een brede waaier van diensten aan²⁴³:

- **Vertegenwoordiging en verdediging van belangen:** Beci treedt op als woordvoerder van de Brusselse ondernemers naar de politieke, administratieve en sociaaleconomische actoren toe. Beci vertegenwoordigt het bedrijfsleven in besluitvormingsorganen om de belangen ervan te verdedigen, een kader te bevorderen dat gunstig is voor de economische activiteit en ervoor te zorgen dat de stem van het bedrijfsleven in het overheidsbeleid wordt gehoord.
- **Diensten aan het bedrijfsleven:** Beci biedt een breed scala aan praktische diensten aan, van juridisch en administratief advies tot begeleiding bij het opzetten, ontwikkelen en internationaliseren van ondernemingen.

²³⁷ Innoviris, [Activiteitenverslag 2024](#), Innoviris, 2025, p. 21.

²³⁸ [Idem](#), p. 22.

²³⁹ [Idem](#), p. 28.

²⁴⁰ Haven van Brussel, [Jaarverslag 2023](#), Haven van Brussel, 2024, p. 3.

²⁴¹ hub.brussels, «[De haven van Brussel](#)», geraadpleegd op 19 augustus 2025.

²⁴² Beci, «[Over ons](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁴³ [Ibidem](#).

- **Netwerking en opleiding:** Beci organiseert regelmatig evenementen, opleidingen en workshops om uitwisselingen tussen ondernemers te bevorderen en hun vaardigheden op verschillende gebieden te versterken.
- **Ondersteuning voor innovatie en digitale transitie:** de organisatie ondersteunt ondernemingen in hun digitale transformatie²⁴⁴ en hun aanpassing aan de ESG-uitdagingen (environment, social, governance),²⁴⁵ en draagt zo bij tot een meer duurzame en concurrerende economie.

5.2.2 Netwerk Ondernemen Brussel

Netwerk Ondernemen Brussel is een dynamische gemeenschap van ondernemers die hun krachten bundelen om andere ondernemers bij hun professionele avontuur te begeleiden. De opdracht? De creatie van duurzame banen in Brussel ondersteunen door wederzijdse hulp, het delen van ervaringen en peer mentoring.²⁴⁶

Het NOB biedt vier begeleidingsprogramma's die aan de verschillende fasen van het ondernemersleven zijn aangepast²⁴⁷:

1. **Start:** voor jonge ondernemingen, met individuele en collectieve begeleiding over twee jaar.
2. **Booster:** voor groeiende ondernemingen, om ambitieuze doelstellingen te definiëren en de middelen om die te behalen.
3. **Next:** bestemd voor kandidaten voor bedrijfsovername.
4. **Oasis:** gepersonaliseerde ondersteuning voor ondernemers in moeilijkheden.

5.2.3 Incubatoren

De Brusselse openbare incubatoren (incubators.brussels) begeleiden innovatieve startups door hen een gestructureerd kader, toegankelijke ruimtes en een sterke band met de academische wereld te bieden. Aanvankelijk richtten ze zich op universitaire spin-offs, maar nu onthalen ze een verscheidenheid aan jonge ondernemingen, waarbij het voordeel van dicht bij onderzoek en wetenschappelijke expertise te staan, wordt gevrijwaard. Dankzij deze stimulerende omgeving kunnen startups zichzelf structureren, hun model testen, toegang krijgen tot gespecialiseerde netwerken en genieten van strategisch advies naarmate ze naar autonomie evolueren.²⁴⁸

Brussel telt **vier publieke incubatoren**, elk met een duidelijke sectorale specialisatie²⁴⁹:

- **Greenbizz** : dit is een incubator gewijd aan duurzame projecten. Deze werd samen met Buildwise (ex-WTCB) opgericht en biedt kantoren, productiewerkplaatsen en gerichte begeleiding voor projecten met een milieu-impact.

²⁴⁴ Beci, «[Digital-AI](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁴⁵ Beci, «[ESG](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁴⁶ Réseau Entreprendre Bruxelles, «[Réseau Entreprendre Bruxelles](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025; Réseau Entreprendre Bruxelles, «[Se faire accompagner](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁴⁷ Réseau Entreprendre Bruxelles, «[Programmes](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁴⁸ hub.brussels, «[De incubatoren](#)», geraadpleegd op 19 augustus 2025.

²⁴⁹ [Ibidem](#).

- **ICAB** (Incubatiecentrum Arsenaal Brussel): deze incubator werd in samenwerking met de VUB opgericht en richt zich op informatie- en communicatietechnologieën (ICT), digitale technologie en engineering. Hij biedt een omgeving aan die bevorderlijk is voor startende technologiebedrijven, met onder meer een geïntegreerde coworkingruimte.
- **EEBIC** (Erasmus European Business and Innovation Center): werd in 1992 in samenwerking met de ULB opgericht en is op de Erasmuscampus gelegen. Het EEBIC is een multisectoraal centrum dat op innovatie is gericht en over een uitgebreide ervaring in de begeleiding van jonge ondernemingen beschikt, waarvan er vele tot referenties in hun sector zijn uitgegroeid.
- **BLSI** (Brussels Life Science Incubator): bevindt zich in de buurt van de UCLouvain-campus in Woluwe en is gespecialiseerd in bio- en gezondheidswetenschappen. Hij biedt kantoren en laboratoria aan.

Naast openbare incubatoren zijn er in het Brussels Gewest ook verschillende particuliere incubatoren. Deze investeren in de projecten die ze begeleiden, met als doel om op korte tot middellange termijn een rendement op de investering te realiseren.²⁵⁰ Voorbeelden hiervan zijn [Start.LAB Brussels](#), gewijd aan jonge ondernemers, [Coopcity](#), gespecialiseerd in sociaal ondernemerschap, en [Kokotte](#), gericht op de horecasector.

5.2.4 Openbare bedrijvencentra

Openbare bedrijvencentra ([Brucenter](#)) zijn structuren die door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden ondersteund om jonge ondernemingen te helpen bij het opstarten en groeien. Ze bieden kantoor- en opslagruimte aan, evenals gedeelde diensten zoals vergaderzalen en secretariaatsdiensten, zonder dat er een initiële investering nodig is.²⁵¹

De 7 openbare bedrijvencentra in Brussel zijn gevestigd in verschillende wijken die sociaaleconomische ondersteuning nodig hebben. Deze centra bieden gepersonaliseerde ondersteuning door experts in het oprichten en beheren van ondernemingen aan en vergemakkelijken de toegang tot een professioneel netwerk.²⁵²

Daarnaast zijn er ook particuliere bedrijvencentra die volgens hetzelfde principe werken en een gelijkaardig dienstenaanbod hebben.²⁵³

5.3 Instrumenten voor bedrijven in moeilijkheden

5.3.1 CEd Relance

Het CEd Relance (voorheen Centrum voor Ondernemingen in moeilijkheden) is een gratis dienst die Beci aanbiedt om ondernemers in moeilijkheden te helpen. Het richt zich tot elke ondernemingen die in Brussel gevestigd is en die geconfronteerd wordt met problemen zoals schulden, geschillen met leveranciers, juridische of boekhoudkundige problemen, enz.²⁵⁴

Het doel is duidelijk: faillissementen voorkomen, herstel ondersteunen en praktische en menselijke oplossingen aan Brusselse ondernemers bieden.

²⁵⁰ hub.brussels, «[De incubatoren](#)», geraadpleegd op 19 augustus 2025.

²⁵¹ hub.brussels, «[De bedrijvencentra](#)», geraadpleegd op 19 augustus 2025.

²⁵² [Ibidem](#).

²⁵³ [Ibidem](#).

²⁵⁴ Beci, «[Centrum voor ondernemingen in moeilijkheden - CEd Relance](#)», geraadpleegd 18 augustus 2025.

5.3.2 Reload Yourself

Reload Yourself is een Brusselse coöperatie voor het behoud en de creatie van tewerkstelling. Ze begeleidt ondernemers bij twee soorten projecten: de overname van een bestaande onderneming of de doorstart van een onderneming in moeilijkheden. Ze biedt gepersonaliseerde, multidisciplinaire en concrete begeleiding, met experts in management, recht en financiën.²⁵⁵

- **Een bedrijf overnemen:** hierbij gaat het om de aankoop van een bestaand bedrijf of een bestaande handelszaak. Reload Yourself helpt bij elke fase: projectanalyse, coaching, audit, financiering, opstellen van akten, enz.²⁵⁶
- **Een doorstart maken:** aan ondernemers wiens bedrijf in moeilijkheden verkeert, biedt Reload Yourself een volledige diagnose en coaching om hun bedrijf nieuw leven in te blazen.²⁵⁷

5.3.3 Oasis

Het OASIS-programma van het Netwerk Ondernemen Brussel is een voorziening ter begeleiding van ondernemers in moeilijkheden. Het helpt hen om kritieke obstakels te overwinnen (zoals cashflowproblemen, conflicten tussen vennoten of burn-out) of om sereen na te denken over het stopzetten van de activiteit, dankzij strategische, technische en emotionele ondersteuning. Dit zijn de belangrijkste stappen van het programma²⁵⁸:

1. **Diagnose van de moeilijkheden:** ontmoeting met de ondernemer om diens behoeften te identificeren.
2. **Begeleiding:** gedurende 3 maanden, met experts en ervaren ondernemers.
3. **Beslissing en sturing:** de ondernemer helpen bij de beslissing om door te gaan of te stoppen. Afhankelijk van diens beslissing doorverwijzen naar de meest geschikte structuur.

Het programma is gebaseerd op de waarden van het netwerk: het menselijk aspect, wederkerigheid en kosteloosheid. Het biedt meer dan 90 activiteiten per jaar om aan de behoeften van ondernemers te voldoen.

5.3.4 Bedrijfsbemiddeling

Bedrijfsbemiddeling is een vrijwillige en vertrouwelijke procedure die een bedrijf in moeilijkheden in staat stelt om met bepaalde schuldeisers te onderhandelen over een minnelijke schikking, zonder een langdurige gerechtelijke procedure te moeten doorlopen. Dit is vooral geschikt wanneer de financiële problemen tot een beperkt aantal schuldeisers beperkt zijn (bijvoorbeeld één of twee leveranciers of instellingen).²⁵⁹

Een bedrijfsbemiddelaar wordt vaak door de rechtbank aangesteld en treedt op als neutrale derde partij om discussies te vergemakkelijken en te helpen een evenwichtige oplossing te vinden. Deze aanpak is flexibel, snel en minder duur dan de gerechtelijke reorganisatieprocedure (GRP).²⁶⁰

²⁵⁵ Reload Yourself, «[Onthaal](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025 ; Reload Yourself, «[Wie zijn we?](#)», geraadpleegd 18 augustus 2025.

²⁵⁶ Reload Yourself, «[Overname van een bedrijf](#)», geraadpleegd 18 augustus 2025.

²⁵⁷ Reload Yourself, «[Doorstart van uw zaak](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁵⁸ Réseau Entreprendre Bruxelles, «[Oasis](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁵⁹ Beci, «[Bedrijfsbemiddeling](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶⁰ hub.brussels, «[Een akkoord bereiken met schuldeisers](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ondersteunt deze aanpak actief, door met name een deel van de kosten van de bemiddeling via [bMediation](#) voor zijn rekening te nemen.²⁶¹

5.3.5 Andere beschikbare instrumenten

Op gewestelijk niveau bestaan er andere instrumenten om bedrijven in moeilijkheden te helpen. Dit zijn onder andere het vademecum²⁶² en de Focus Days²⁶³ die door hub.brussels worden georganiseerd en gericht zijn op bedrijven in moeilijke situaties; het herstelprogramma dat door de Pulse Foundation²⁶⁴ wordt aangeboden en gericht is op bedrijven die hun activiteiten hebben moeten stopzetten; en de crisisleningen Recover en Oxygen die door Finance&invest.brussels zijn opgezet.²⁶⁵

5.4 Initiatieven om innovatie en duurzaamheid aan te moedigen

5.4.1 BeCircular

BeCircular is een projectaanvraag die door de Brusselse Hoofdstedelijke Regering in het kader van het GPCE werd gelanceerd. Het doel is om financiële steun te verlenen aan Brusselse zelfstandigen en bedrijven die innoverende projecten in verband met de circulaire economie ontwikkelen.²⁶⁶

Concreet biedt BeCircular :

- Financiële steun om een project op te starten of verder te ontwikkelen.
- Persoonlijke begeleiding door business coaches.
- Verhoogde zichtbaarheid voor de geselecteerde projecten.

5.4.2 Voorbeeldigheid van bedrijven

In de "Shifting Economy"-strategie wordt het concept "sociale en milieuvoorbeeldigheid van ondernemingen" gedefinieerd. Dit is een officiële erkenning die wordt toegekend aan Brusselse bedrijven die actief betrokken zijn bij de economische transitie door sociaal verantwoorde en/of ecologisch duurzame praktijken aan te nemen. Het kan gaan om²⁶⁷ :

- Milieu-impact (recycleerbare producten, afvalvermindering, zachte mobiliteit, ...)
- Sociale impact (opleiding, beroepsinschakeling, naleving van sociale normen, ...)

Bedrijven die als "voorbeeldig" worden erkend, genieten van hogere financiële premies, sterkere kredietgaranties en fiscale voordelen. Dit betekent niet alleen een economische meerwaarde, maar ook een beter imago naar klanten, partners en werknemers toe.²⁶⁸

²⁶¹ Beci, «[Bedrijfsbemiddeling](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶² hub.brussels, «[Ondersteunende structuren voor ondernemingen die moeilijkheden of problemen ervaren](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶³ hub.brussels, «[Focus Day: Welke oplossingen voor de uitdagingen van mijn bedrijf?](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶⁴ Pulse Foundation, «[Accueil](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶⁵ Finance&invest.brussels, [Jaarverslag 2023](#) (finance&invest.brussels, mei 2024), p. 36.

²⁶⁶ Brusselse Hoofdstedelijke Regering, «[BeCircular - Projectoproep](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶⁷ Brussel Economie en Werkgelegenheid, «[Voorbeeldigheid: het concept](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

²⁶⁸ Brussel Economie en Werkgelegenheid, «[Zich als voorbeeldig laten erkennen](#)», geraadpleegd op 18 augustus 2025.

5.5 Internationale uitstraling van Brussel

5.5.1 *Visit.brussels*

Visit.brussels is een door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gesubsidieerde instelling van openbaar nut die instaat voor de promotie van toerisme, cultuur en evenementen in het Gewest. De rol van visit.brussels gaat verder dan alleen het aantrekken van toeristen: het is een belangrijke actor in de lokale economische ontwikkeling.²⁶⁹

De economische impact ervan is gebaseerd op een benadering die bekend staat als de "visitor economy", die verder gaat dan het traditionele kader van toerisme. Deze omvat de economische, sociale, culturele en ecologische effecten van alle bezoekers, inclusief expats, buitenlandse studenten en deelnemers aan congressen.

Het agentschap zet zich ook in voor een strategie van decentralisatie van het toerisme om overtoerisme in het stadscentrum te voorkomen en tegelijkertijd de transitie naar een circulaire, koolstofarme en inclusieve economie te ondersteunen. Het werkt samen met publieke en private actoren om de internationale identiteit van Brussel te versterken, de klantervaring te verbeteren en een duurzame en toegankelijke bestemming te promoten.

5.5.2 *Molenbeek for Brussels 2030*

Sinds 2021 was [Molenbeek for Brussels 2030 \(MB2030\)](#) in de running om Culturele Hoofdstad van Europa 2030 te worden, naast steden als Leuven en Namen. Deze kandidatuur was gebaseerd op een participatieve, inclusieve en innovatieve aanpak. Het doel was om het imago van Molenbeek te veranderen en tegelijkertijd de rol ervan in de culturele en economische ontwikkeling van Brussel te versterken.²⁷⁰

Hoewel Leuven op 24 september 2025 als winnaar werd uitgeroepen, zou de verwachte economische impact voor het Gewest aanzienlijk zijn geweest. Volgens studies over voormalige Culturele Hoofdsteden van Europa had het rendement van de investering 3 tot 6 keer hoger kunnen liggen dan de vastgelegde bedragen. Dit vertaalt zich in:

- Toename van het toerisme met 15 tot 20% bezoekers, zoals in Turku of Pilsen werd waargenomen.
- Creatie van banen in de culturele en creatieve industrieën (CCI), met name voor groepen die ver van de arbeidsmarkt af staan.
- Investerings in culturele infrastructuur, die de attractiviteit van het Gewest versterken.
- Grotere internationale uitstraling, stimulering van ondernemerschap en sociale cohesie.²⁷¹

Kortom, Molenbeek 2030 zou meer geweest zijn dan enkel een cultureel project: het zou een strategische hefboom geweest zijn om de Brusselse economie nieuw leven in te blazen door in te zetten op diversiteit, creativiteit en inclusie.

²⁶⁹ Visit.brussels, «[Over ons](#)», geraadpleegd op 19 augustus 2025.

²⁷⁰ Beci, «[Molenbeek - Culturele hoofdstad van Europa 2030](#)», geraadpleegd op 19 augustus 2025.

²⁷¹ [Ibidem](#).

6 Conclusie

De economie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is voornamelijk gebaseerd op de tertiaire sector, die goed is voor meer dan 90% van de toegevoegde waarde en de tewerkstelling in het Gewest. Administratieve, financiële, wetenschappelijke, culturele en commerciële diensten nemen een centrale plaats in, die door de aanwezigheid van nationale, Europese en internationale instellingen wordt versterkt. De industriële sector, die van oudsher dominant was, heeft een duidelijke neergang gekend, terwijl activiteiten zoals toerisme, gezondheidszorg en de culturele en creatieve industrieën aan belang hebben gewonnen.

Het Gewest is sterk naar het buitenland gericht, zowel door de export als door de institutionele en diplomatieke attractiviteit ervan. Daarnaast heeft het te maken met een specifieke interne dynamiek, zoals hoge werkloosheid, aanhoudende demografische groei, stijgende overheidsschuld en veranderende werkgewoonten.

Tot slot beschikt Brussel over een gestructureerde reeks gewestelijke instrumenten om de economie te ondersteunen, waarbij publieke en private actoren worden gemobiliseerd rond een verscheidenheid aan voorzieningen op het gebied van innovatie, begeleiding van ondernemers, economische transitie en internationale uitstraling. Al deze elementen vormen de contouren van een dicht en voortdurend evoluerend economisch landschap.

7 Bibliografie

Actiris, *Activa Brussels*, geraadpleegd op 5 augustus 2025.

Actiris. *Impact van artificiële intelligentie op de Brusselse arbeidsmarkt*, View.brussels, november 2024.

Actiris. *De werkloosheidsgraad blijft stabiel in Brussel*. Laatste bijwerking op 7 januari 2025.

Actiris. *Werkloosheidscijfers in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Gepubliceerd op 7 juli 2025. Geraadpleegd op 4 augustus 2025.

Actiris, *Doorstromingsprogramma*, geraadpleegd op 5 augustus 2025.

Actiris, *First-stage*, geraadpleegd op 5 augustus 2025.

Actiris, *Basisstatistieken - Werkloosheid - Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Geraadpleegd op 4 augustus 2025.

Beci. «Over ons». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Beci. «Centrum voor ondernemingen in moeilijkheden - CEd Relance». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Beci. «Digital-AI». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Beci. «ESG». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Beci. «Bedrijfsbemiddeling». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Beci. «Molenbeek - Culturele hoofdstad van Europa 2030». Geraadpleegd op 19 augustus 2025.

Brupartners. *Voor een sterke industrie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Advies A-2025-006, 2025.

Brupartners. *Strategie Go4Brussels 2030*.

Brussel Economie en Werkgelegenheid. «Over ons». Geraadpleegd op 12 augustus 2025.

Brussel Economie en Werkgelegenheid. «BRUCEFO: Brussels centre for food expertises». Geraadpleegd op 13 augustus 2025.

Brussel Economie en Werkgelegenheid. «Voorbeeldigheid: het concept». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Brussel Economie en Werkgelegenheid. «Zich als voorbeeldig laten erkennen». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Leefmilieu Brussel. *BeCircular - Gewestelijk programma voor circulaire economie*. Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Geraadpleegd op 7 augustus 2025.

Leefmilieu Brussel, *Shifting Economy - De Brusselse Regering lanceert haar strategie voor economische transitie*, laatste wijziging op 23 november 2023.

Federaal Planbureau. *Regionale economische vooruitzichten 2025–2030*. Juli 2025.

Christian Vandermotten, Els Leclercq, Tim Cassiers et Benjamin Wayens. «De Brusselse economie», *Brussels Studies*, Synthesenota, online op 26 januari 2009.

Citydev.brussels. *Incubators.brussels*. Geraadpleegd op 5 augustus 2025.

Citydev.brussels. *Activiteitenverslag 2024*. Citydev.brussels, 2025.

Citydev.brussels. «Over citydev.brussels». Geraadpleegd op 13 augustus 2025.

Citydev.brussels. «Onze opdrachten». Geraadpleegd op 13 augustus 2025.

Europese Commissie. *Europa 2020: Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*. EUR-Lex. Laatste wijziging op 2010.

Gewestelijke ontwikkelingscommissie (GOC), *Nota over overheidsfinanciën van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: stand van zaken, begrotingsoverzichten en uitdagingen op de lange termijn (2024–2029)*, Perspective.brussels, 2024.

Commissioner.brussels. *Jaarverslag 2023 van het Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties*. Brussel: Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, 2023.

Commissariaat voor Europa en de Internationale Organisaties, *Brussel, internationale hoofdstad - De cijfers 2020*, commissioner.brussels, 2020.

Confluences VZW. *Document 1 - Samenvatting van de resultaten*. Brussel: Confluences, 2021.

Confluences VZW. *Document 2 - Lessen voor het Brussels Gewest*. Brussel: Confluences, 2021.

Confluences VZW. *Document 3 - Tools om de donut in actie om te zetten*. Brussel: Confluences, 2021.

Conseil économique, social et environnemental de Wallonie. *Web'actu – 17/06/2025 : Décisions économiques américaines : quelles conséquences pour l'Europe et la Wallonie ?* Gepubliceerd op 17 juni 2025.

Digitalcity.brussels. «Onthaal». *Digitalcity.brussels*. Geraadpleegd op 27 augustus 2025.

Embuild.Brussels. «Brusselse bouwsector in gevaar na stopzetting RENOLUTION-premies: grote impact op economie en energietransitie». *Embuild*, 17 januari 2025.

Finance&invest.brussels. Jaarverslag 2023. Mei 2024.

Finance&invest.brussels. «Over ons». Geraadpleegd op 13 augustus 2025.

Franc, Coralie, Léo Collot, Émilie Lecuivre, et Nicolas Nerinckx. *Les perspectives budgétaires de la Région de Bruxelles-Capitale de 2024 à 2029*. Sous la direction de Hugues Bogaert. CERPE, Université de Namur, 2024.

Ghodbane, Dalila, Sophie Coekelberghs, Émilie Hanson, Mattéo Godin, en al., *Overzicht van de productieactiviteiten - Stand van zaken: Ruimtes voor voedselproductie in Brussel*, nr. 5, perspective.brussels, november 2024.

Mattéo Godin en Pierre-François Michiels, *Ziekenhuizen in het Brussels Gewest: een belangrijke economische sector*, Focus nr. 71, Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), 2024.

Brusselse Hoofdstedelijke Regering. *Samenvatting van de Gewestelijke Strategie voor Economische Transitie 2022–2030*. Shifting Economy, 2022.

Brusselse Hoofdstedelijke Regering. *Strategie Go4Brussels 2030: Naar een economische, maatschappelijke en milieutransitie voor Brussel*. Brussels Hoofdstedelijk Gewest, bijgewerkt op 24 februari 2021.

Brusselse Hoofdstedelijke Regering. «BeCircular - Projectoproep». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Hermia, Jean-Pierre et Diane Tennstedt. *Demografische barometer 2024 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Focus nr. 67. Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), november 2024.

Jean-Pierre et Christian Vandermotten. «De wereld in Brussel, Brussel in de wereld». *Brussels Studies*, Fact Sheets, nr. 94, online op 27 november 2015.

hub.brussels. *Digitale maturiteitsbarometer 2024: De digitalisering van Brussels bedrijven in 9 vragen*. Brussel: hub.brussels, 2024.

hub.brussels, *Barometer van de Brusselse winkelwijken - editie 2024*, hub.brussels, 2024.

hub.brussels. *Balans van de Brusselse buitenlandse handel - 1ste semester 2024*. 2024.

hub.brussels. *Brussel en de internationale handel: een erkende groeimotor*. 26 februari 2025.

hub.brussels. *Jaarverslag 2024*. Brussels Agentschap voor het Ondernemerschap, 2024.

hub.brussels. « Focus Day : Quelles solutions face aux défis de mon entreprise ? ». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

hub.brussels. «*Het microkrediet in Brussel*». Geraadpleegd op 5 augustus 2025.

hub.brussels. «De haven van Brussel». Geraadpleegd op 19 augustus 2025.

hub.brussels. «De bedrijvencentra». Geraadpleegd op 19 augustus 2025.

hub.brussels. «De incubatoren». Geraadpleegd op 19 augustus 2025.

hub.brussels. «Onze identiteit». Geraadpleegd op 14 augustus 2025.

hub.brussels. «Overlegplatform voor steunorganisaties van de culturele en creatieve industrieën». Geraadpleegd op 14 augustus 2025.

hub.brussels. «Bedrijfsnetwerken in Brussel: onze clusters». Geraadpleegd op 14 augustus 2025.

hub.brussels. «Ondersteunende structuren voor ondernemingen die moeilijkheden of problemen ervaren». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

hub.brussels. «*Een akkoord bereiken met schuldeisers*». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

hub.brussels. «hub.info - Infopunt voor ondernemers». Geraadpleegd op 14 augustus 2025.

Innoviris. *Gewestelijk innovatieplan 2021-2027: Slimme Specialisatiestrategie*. 2021.

Innoviris. *Activiteitenverslag 2024*. Brussel: Innoviris, 2025.

Innoviris. *Onderzoek, ontwikkeling, en innovatie? Brussel presteert sterk*. Innoviris, 2024.

Innoviris. «FARI - AI for the Common Good Institute». Geraadpleegd op 12 augustus 2025.

Innoviris. «*Kunstmatige intelligentie in Brussel*». Geraadpleegd op 12 augustus 2025.

Innoviris. «Missie en visie». Geraadpleegd op 14 augustus 2025.

Innoviris. «sustAIIn.brussels - European Digital Innovation Hub». Geraadpleegd op 12 augustus 2025.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA). *Conjonctuur-barometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, nr. 35 - speciale Covid-19-editie - Lente 2021.*, BISA, 2021.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA). *Baromètre démographique 2024 de la Région de Bruxelles-Capitale*. Focus n°67, 2024.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Welke ondernemingen vestigen zich in of verlaten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?*, Focus nr. 55 BISA, 2022.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Mini-Bru 2025: Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in cijfers*, 2025.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Sociaal-economisch overzicht 2023: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, BISA, december 2023.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA), *Sociaal-economisch overzicht 2024: Economische, sociale en milieucontext van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, BISA, december 2024.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA). *Onderzoek en ontwikkeling*. 28 augustus 2024.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA). *Onderzoek en ontwikkeling - statistische indicatoren*. Fichier Excel. BISA, 2024. Laatste bijwerking op 30 augustus 2024.

Brussels instituut voor statistiek en analyse (BISA). «Een derde van de welvaartscreatie in het Brussels Gewest is gelinkt aan export». *BISA*. 20 februari 2025.

Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique (IWEPS). « Intensité de R&D ».

Roger Kalenga Mpala, *Digitalisering van de economie en de maatschappij: waar staan we in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?*, Focus nr. 60, BISA, juli 2023.

Roger Kalenga-Mpala (BISA) en Ariane Wautelet (Innoviris), *Onderzoek en ontwikkeling in Brussel: wie financiert deze activiteiten en waar vinden ze plaats?*, Focus nr. 2, Brussel: BISA, januari 2016.

Marie Guitton et Valentin Ledroit. « Bruxelles, Luxembourg, Strasbourg : où siègent les institutions européennes ? ». *Toute l'Europe*, bijgewerkt op 14 januari 2025.

Martiniello, Marco, et Andrea Rea. *Une brève histoire de l'immigration en Belgique*. Fédération Wallonie-Bruxelles, mei 2023.

North Atlantic Treaty Organization. *NATO Headquarters*. Laatste bijwerking op 28 maart 2024.

Laurence Noël, *Niet-gebruik van rechten en bestaansonzekerheid in het Brussels Gewest*, Brussels Studies, Collection générale, nr. 157, Université libre de Bruxelles, 2021.

Perspective.brussels. *Sociaal-economische, territoriale en ecologische diagnose Brussels Hoofdstedelijk Gewest na de COVID-19-pandemie*. Perspective.brussels, mei 2022.

Perspective.brussels. «Stedelijke economie».

Perspective.brussels, 2018, *Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (GPDO)*, Brusselse Hoofdstedelijke Regering. Geraadpleegd op 27 augustus 2025.

Pierre-François Wilmotte en Constance Uyttebrouck, *De opkomst van thuiswerk in het kielzog van de gezondheidscrisis in het Brussels Gewest*, Cahier van het BISA nr. 12, 2024.

Haven van Brussel. *Jaarverslag 2023*. Haven van Brussel, 2024.

Pulse Foundation. « Accueil ». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Reload Yourself. «Onthaal». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Reload Yourself. «Wie zijn we?». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Reload Yourself. «Doorstart van uw zaak». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Reload Yourself. «Overname van een bedrijf». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *Go4Brussels 2030: strategisch meerjarenplan*.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest. «Digitalcity.brussels». *be.brussels*. Geraadpleegd op 27 augustus 2025.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest. «*De Brussels Smart City-strategie*». Geraadpleegd op 11 augustus 2025.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest, «Over het GPCE». *circulareconomy.brussels*. Geraadpleegd op 7 augustus 2025.

Réseau Entreprendre Bruxelles. « Oasis ». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Réseau Entreprendre Bruxelles. « Programmes ». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Réseau Entreprendre Bruxelles. « Se faire accompagner ». Geraadpleegd op 18 augustus 2025.

Sénéchal, Cataline, Claire Scohier, Martin Rosenfeld, et Mohamed Benzaouia. *Bruxelles et la mondialisation par le bas*. Inter-Environnement Bruxelles. Gepubliceerd op 20 december 2021.

Shifting Economy. « Accueil – Stratégie Régionale de Transition Économique ». Geraadpleegd op 18 juli 2025.

Statbel. *Maandelijks verslag over de evolutie van het aantal faillissementen en het aantal verloren banen in België - december 2024*.

Statbel. *Maandelijks verslag over de evolutie van het aantal faillissementen en het aantal verloren banen in België - juni 2025*.

Statbel. «*Vacatures op de arbeidsmarkt*». Geraadpleegd op 5 augustus 2025.

Statbel. «*Kruistabellen- Werkgelegenheid en werkloosheid*». Geraadpleegd op 4 augustus 2025.

Standard & Poor's. «*Standard & Poor's dégrade à nouveau la note de Bruxelles*». *L'Echo*. 15 juli 2025.

talent.brussels. *Werkgelegenheid in het Brussels openbaar ambt - Verslag talentAnalytics 2023*, talent.brussels, Bruxelles: talent.brussels, 2024.

Thierry Fiorilli. «*Comment Bruxelles est devenue cosmopolite*». *Le Soir*. 29 juni 2024.

Patrick Viaene, «*Industrieel erfgoed in het Brussels Gewest tussen landelijk en industrieel*», *Erfgoed Brussel*, extra nummer, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2013.

visit.brussels, *Jaarlijks rapport 2023*, visit.brussels, 2024.

visit.brussels. «*Over ons*». Geraadpleegd op 19 augustus 2025.

Pierre-François Wilmotte, *De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Focus nr. 54, BISA, oktober 2022.